

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADEMIJA
Pedagoģijas fakultāte
Nepilna laika studijas
Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs
5. kurss

AIJA KALĒJA

**PEDAGOGA PAŠVĒRTĒJUMA IETEKME UZ JAUNĀKĀ SKOLAS VECUMA
BĒRNU PAŠVĒRTĒJUMA VEIDOŠANOS**

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Mg.philol., lektore Mārīte Poiša

_____

**ALŪKSNE
2013**

Anotācija

Bakalaura darba temats: Pedagoģa pašvērtējuma ietekme uz sākumskolas vecuma bērnu pašvērtējuma veidošanos.

Darba mērķis ir noskaidrot, kā pedagoģa darba un savas personības pašvērtējums ietekmē mācāmo skolēnu pašvērtējuma veidošanos. Pētījumā darba autors ir vēlējies pierādīt, ka skolotājs ar adekvātu pašvērtējumu arī skolēnos spēj attīstīt adekvāta pašvērtējuma veidošanos.

Darbs sastāv no teorētiskās un pētnieciskās daļas. Teorētiskajā daļā ir četras nodaļas.

Pirmajā nodaļā tiek rasts skaidrojums jēdzienam „pašvērtējums” un veikta pedagoģiskās literatūras analīze par bērna un pedagoģa pašvērtējumu, balstoties uz A.Šponas, A.Servutas, A. Maslova, S. Kupersmita, A.Lurija, K.A.Abuļhanova-Slavskaja, R. Berna, T.Ņūkona, Č.Kūlija, Z.Freida, A. Ādlera, Ļ.Vigotska, A.Bozovičas, E.Šprangera, A.Vorobjova, V.Reņģes, R. Haheles u.c autoru darbiem.

Otrajā nodaļā tiek apskatīta pašvērtējuma attīstība no bērna pirmajiem dzīves gadiem līdz pētāmā objekta auditorijai - sākumskolas vecumam.

Trešajā nodaļā lasāms par pašvērtējumu ietekmējošiem faktoriem. Šajā nodaļā arī aplūkotas nepieciešamās pedagoģa kompetences – profesionālās un psiholoģiskās.

Ceturtnajā nodaļā atklāj sakarības par skolotāja un skolēna pašvērtējumu mijiedarbību. Nodaļas saturs caur daudzu gan iepriekšējā gadsimta, gan jauno laiku autoru atziņām atklāj, ka skolēnu pozitīvu pašnovērtējumu un ticību sev būtiski ietekmē skolotāja personība un labvēlība.

Piektajā nodaļā atspoguļota empīriskā pētījuma gaita, lai noskaidrotu kā skolotāja personība ietekmē skolēna pašvērtējuma veidošanos. Ar pētījuma palīdzību, atsaucoties arī uz pētījumiem teorijā, tiek noskaidrots, vai manis izvirzītā hipotēze - skolotāja adekvāts pašvērtējums nosaka to, ka arī bērnam būs adekvāts pašvērtējums – apstiprinās.

Darba noslēgumā ir izdarīti secinājumi par faktoriem, kas skolēnos un pedagoģos rada adekvāta pašvērtējuma veidošanos, un kā notiek pašvērtējumu mijiedarbība iegūtie rezultāti izvirzīto hipotēzi apstiprina.

Darba apjoms - 59 lappuses, 12 attēli un 6 pielikumi, literatūras sarakstā iekļauti 53 literatūras avoti.

Atslēgas vārdi – pedagoģi, skolēni, pašvērtējums.

Annotation

Theme of Bachelor work: Influence of pedagogue self-assessment on formation of primary school children self-assessment.

Aim of works is to clarify how self-assessment and evaluation of work and own personality of a pedagogue influence formation of a school pupil. In the research work the author wanted to prove that a teacher with adequate self-assessment can develop adequate self-assessment formation also in his pupils.

The work consists of theoretical and research parts. Theoretical part contains four chapters.

In the first chapter explanation for the concept “self-assessment” is found and analyses of pedagogical literature carried out on self-assessment of a child and teacher, based on works and researches of A.Špona, A.Servuta, A. Maslov, S. Coopersmith, A.Lurry, K.A.Abulchanov-Slavskyi, R. Bern, T.Newcon, Ch. Coolie, Z.Freud, A. Adler, L.Vigotsky, A.Bozovich, E.Schpanger, A.Vorobjov, V.Reņģe, R. Hahele and other authors.

In the second chapter development of self-assessment is reviewed from the first years of children’s life up to the audience of the research - primary school pupils.

In the third chapter factors influencing are looked upon. The necessary pedagogue’s competences – professional and psychological – are reviewed in this chapter, too.

The fourth chapter reveals connections between interface of a teacher and a pupil. Through different judgements and conclusions from the previous century and modern authors’, content of the chapter reveals that the pupils’ positive self-assessment and belief in them is essentially influenced by personality and benevolence of the teacher.

In the fifth chapter run of the empirical research is shown to find out how personality of the teacher influences formation of the pupil’s self-assessment. With the help of the research, with respect to investigations in the theory, it is clarified does my forwarded hypothesis – adequate self-assessment of the teacher determines that the child also will have adequate self-assessment – is proved.

In the end conclusions are executed on the factors which create formation of adequate self-assessment in teachers and pupils; and how is interface of those self-assessments accomplished. The results prove the forwarded hypothesis.

Amount of work is 59 pages, 12 figures and 7 annexes, 53 literature source is included in the list of literature.

Key words – pedagogue, pupils, self-assessment.

Saturs

Anotācija	2
Annotation	3
Saturs	4
Ievads	5
1. Pašvērtējuma jēdziens un būtība dažādu autoru skatījumā	7
2. Bērna pašvērtējuma un jaunākā skolas vecumposma bērna raksturojums	12
2.1 Pašvērtējuma attīstības sākumposms	12
2.2 Bērna attīstības raksturojums jaunākajā skolas vecumā	13
3. Pašvērtējumu ietekmējošie faktori	19
3.1 Skolotāja pašvērtējumu ietekmējošie faktori	21
3.2. Skolotāja profesionālā kompetence	23
3.3 Skolotāja psiholoģiskā kompetence	26
4. Skolotāja un skolēna pašvērtējumu mijiedarbība	31
5. Pētnieciskā daļa par pedagoga pašvērtējuma ietekmi uz jaunākā skolas vecuma bērnu pašvērtējuma veidošanos	40
5.1. Pētījuma organizācija un metodoloģija	40
5.2 Pētījuma rezultātu apkopojums un analīze	41
5.2.1 Skolotāju anketu un interviju rezultātu apkopojums un analīze	41
5.2.2 Skolēnu anketēšanas un pārrunu rezultātu apkopojums un analīze	47
6. Secinājumi un ieteikumi	54
7. Izmatotās literatūras un informācijas avotu saraksts	55
8. Pielikumi	59

Ievads

Pašvērtējums ir sajūta, kas mūsos rodas pašiem par sevi, par to, kā sevi saredzam, apziņa par to, kādi esam - pievilcīgi, spējīgi un unikāli. Pašvērtējums ir ceļš uz panākumiem. Pozitīva sevis uztvere jeb pozitīvs pašvērtējums ir ārkārtīgi svarīgs priekšnosacījums apmierināta un veiksmīga bērna un pusaudža attīstībai.

Bakalaura darbs „Pedagoga pašvērtējuma ietekme uz jaunākā skolas vecuma bērnu pašvērtējuma veidošanos” ir par mīlestību. Lai cik gudri un interesanti literatūras avoti tiek izmantoti, beigās viss beidzas ar mīlestību. Tieši mīlestība ir pašvērtējuma veicināšanas neatņemama sastāvdaļa. Svarīga mīlestības „sastāvdaļa” ir atzīšana. Jo mīlestība taču ir spēja pieņemt cilvēku tādu, kāds viņš ir, ar visiem viņa nepilnībām un kļūdām. Tādēļ bērnam svarīgi zināt, ka viņu mīl, novērtē un atzīst.

Darbā tiks noskaidrots, kādam jābūt bērnam ar veselīgu pašvērtējumu, kā tādām bērnam ir jājūtas, kādām īpašībām tādām bērnam ir jāpiemīt, kādiem jābūt bērna uzskatiem par savu uzvedību, savu vizuālo izskatu. Mūsu pašu izcilā Dr. paed. R.Hahele ir atzinusi, ka pedagogiem ir izvirzīts uzdevums – sekmēt audzēkņa personības atraisīšanos un pašattīstību. Viens no personības rosinātājfaktoriem ir pašvērtējums (Hahele, 2006). Pieaugušā mīlestība un jūtas, kuras norāda uz to, ka bērns ir pieņemts, kā arī pieaugušā adekvāts pašvērtējums nosaka to, ka arī bērnam būs adekvāts pašvērtējums. Taču šīs sakarības nav pārāk plaši pētītas. Tieši šis apstākļis bija noteicošais izvēloties bakalaura darba tematu.

Temats:

Pedagoga pašvērtējuma ietekme uz jaunākā skolas vecuma bērnu pašvērtējuma veidošanos

Pētījuma objekts: Pedagoģiskā procesa analīze sākumskolā.

Pētījuma priekšmets: Bērna pašvērtējuma veidošanās.

Pētījuma hipotēze: Skolotāja adekvāts pašvērtējums nosaka to, ka arī bērnam būs adekvāts pašvērtējums.

Pētījuma mērķis: Atklāt pedagoga un bērna pašvērtējuma kopsakarības.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģisko literatūru par pašvērtējumu.
2. Raksturot sākumskolas vecuma bērnus vecumposmu attīstības likumsakarības pētāmās problēmas aspektā.
3. Teorētiski pamatot pedagoga pašvērtējuma nozīmi bērnu pašvērtējuma veidošanas procesā.
4. Pētīt pedagoga pašnovērtējuma nozīmi uz skolēnu pašvērtējuma veidošanos.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā: Literatūras analīze

Empīriskā: anketēšana, pārrunas, intervija

Matemātiski statistiskā datu apstrādes metode

Pētījuma bāze: Gulbenes vidusskolas, Gulbenes 2.vidusskolas un Bērzu pamatskolas 3.klašu skolēni un pedagogi, kuri šos skolēnus māca.

1. Pašvērtējuma jēdziens un būtība dažādu autoru skatījumā

Šobrīd aktuāls jautājums, vai Latvijas skolēni spēs konkurēt Eiropas mērogā gan izglītības, gan darba jomā. Viena no problēmām varētu būt Latvijas skolēnu un skolotāju neprasme pašiem novērtēt savu darbību

Pamatjēdziens darbā ir - pašvērtējums, tādēļ apskatīsim, kā vārdnīcas un dažādi autori traktē šo jēdzienu, un kāda loma tam ir bērna dzīvē.

Cilvēkam piemīt vēlēšanās savu pašvērtējumu uzturēt iespējami augstu. Lai saglabātu augstu pašvērtējumu cilvēks izvirza mērķus, kas viņaprāt spēj stiprināt pārliecību par sevi. Pavisam pretēju efektu dod neveiksmes, kas pašvērtējumu var tikai pazemināt. Šajā gadījumā cilvēkam rodas par sevi bažas, viņš šaubās par sevi, zaudē daļu savu spēju, kas nodrošina produktīvu darbību.

Literatūrā sastopamas vairākas pašvērtējuma definīcijas, kuru būtība ir līdzīga.

“Psiholoģijas vārdnīcā” lasāms, ka pašvērtējums ir ES – koncepcijas pamatkomponents, kas raksturo gan cilvēka apmierinātību ar sevi kopumā, gan arī ar savām spējām, īpašībām un sekmēm dažādos darbības veidos. Tiek uzsvērts arī tas, ka Rietumu sabiedrībā adekvātam pašvērtējumam ir pievērsta liela uzmanība, jo tieši to uzskata par pamatu un galveno faktoru, kas veicina sekmīgu mācīšanos, darbu un saskarsmi (Psiholoģijas vārdnīca, 1999,157).

Skolēna pašnovērtējums ir vērtējošās darbības individuāla sistēma. Pašnovērtēšanas rezultātā notiek virzība no izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem uz mācību rezultātiem un progresu. Izvērtējot mācīšanās kvalitāti, skolēns uzlabo savus mācību rezultātus. Psiholoģijā lietots jēdziens „pašvērtējums”, lai apzīmētu apmierinātību gan ar sevi kopumā, gan ar savām spējām, īpašībām un sekmēm dažādos darbības veidos. No teorētiskās analīzes izriet, ka pašvērtējums psiholoģijā tiek balstīts uz emocionālo aspektu, bet pedagoģijā pašnovērtējums - uz savas mācīšanās analīzi (refleksiju).

Pašvērtējuma veidošanās process nenoliedzami saistīts ar pašapziņas jēdzienu. Pašapziņa ir cilvēka spēja apzināties sevi kā personību, apzināties savas zināšanas, intereses, tikumus, ideālus, rīcības motīvus un savu vietu sabiedrībā.

A.Špona un A.Servuta uzskata, ka pašvērtējumā ir ietverta apziņas un pašapziņas kompetence; izziņas un pašapziņas rosinošie faktori; cilvēka attieksme pret apkārtējo pasauli un pašam pret sevi un cilvēka vērtējošās darbības rezultāts.

Pašvērtējuma pedagoģiskajā procesa pamatā ir savstarpējās attiecības starp pedagogu un bērnu. Šīs attiecības izpaužas mērķos, kas izvirzīti mācību procesam un sasniedzamajiem rezultātiem, satura apgūvē, didaktiskās organizācijas metodēs un formās, savstarpējā vērtējumā un pašvērtējumā (Servuta , Špona , 1995, 43).

E. Polārds uzsver, ka pašvērtējumam ir būtiska nozīme attiecībā uz identitātes un pašapziņas veidošanos (Pollard 2002. 2012).

N. Brandens uzsver, ka pozitīvs pašvērtējums darbojas kā „apziņas imūnsistēma”. (Branden 1989, 9)

V. Reņģe raksta, ka pašvērtējums ir savu spēju, īpašību vērtējums attiecībā pret kādu atskaites sistēmu. Parasti šo atskaites jeb normatīvo sistēmu veido apkārtējo cilvēku spriedumi, kuri ietilpst attiecīgajam cilvēkam nozīmīgo personu grupā (Reņģe, 1999, 174).

V.Reņģe uzskata, ka mēs sevi novērtējam salīdzinot ar kaut ko, salīdzinot ar citiem. Tāpēc mūsu pašvērtējums ir lielā mērā atkarīgs no tā, ar ko mēs sevi salīdzinām un kādu mērauklu izmantojam. Līdz ar to cilvēka pašvērtējums ir subjektīvs, bet bērna salīdzinājums ar apkārtējo pasauli var būt ļoti atkarīgs no vecākiem un no pedagoga. Reņģe vēl uzsver, ka svarīgas ir īpašības, kādas cilvēks vairāk akcentē, vai tās, kuras ir nozīmīgas attiecībās ar citiem cilvēkiem, vai tās, kuras ir nozīmīgas savu mērķu sasniegšanā. Ja reālās iespējas nesaskan ar pretenziju līmeni, iespējams, ka cilvēks nepareizi novērtē sevi un viņa uzvedība kļūst neadekvāta, kas var raksturoties kā emocionālās krīzes, trauksmes sajūta utt. Pašvērtējums iegūst objektivitāti tajā gadījumā, ja cilvēks novērtē arī citu iespējas un viņu darbības rezultātus (Vorobjovs, 1996, 321).

S. Kupersmits par pašnovērtējumu sauc indivīdam piemītošo savas vērtības izjūtu, kas parādās dažādās ārējās izpausmēs. Autors veic pētījumu, kurā aptaujājot bērnus, viņu skolotājus un mātes, tiek konstatēts, ka bērnu subjektīvais vērtējums 90 % gadījumu sakrīt ar vērtējumu no malas, kas balstīts tikai uz novērojumiem (RPIVA , 1996, 198).

Ar pašvērtējumu saistās arī tāds jēdziens kā “pretenziju līmenis”. Ar to tiek saprasta mērķu sasniegšanas grūtības pakāpe. Pretenziju līmeņa neatbilstība pašvērtējumam parasti rada konfliktu, ko raksturo atšķirības starp reālo un ideālo “Es”. Šīs atšķirības cilvēks mēģina mazināt ar aizsargmehānismu palīdzību. Minētās atšķirības var būt vērojamas kā ļoti paškritiskam, tā arī nekritiskam indivīdam.

Pašvērtējums ir saistīts ar “Es” tēlu un ir tā sastāvdaļa, tādēļ pašvērtējumu nav iespējams aplūkot atrauti no tā. Pašvērtējums tiek raksturots arī kā personisks spriedums pašam par sevi, kas parādās dažādās individuālās izpausmēs. Pašvērtējums var būt paaugstināts, adekvāts vai pazemināts. Pašvērtējums raksturo ideālā “Es” un reālā “Es” attiecības. Ja tie atšķiras minimāli, tad var uzskatīt, ka attiecīgajam indivīdam ir labs psihiskās veselības stāvoklis.

“Es” struktūra sevī ietver:

- 1) priekšstatus par to, kāds “Es” ir un kādam tam jābūt ideālā variantā,
- 2) apziņu, kurai ir tendence virzīt no reālās uz atbilstošo.

Ļ. Vigotskis , Ž. Piažē, atsaucoties uz T. Ņūkoma un Č. Kūlija veiktajiem pētījumiem norāda uz to, ka cilvēku savstarpējo saprašanos lielā mērā nosaka tas, cik citu cilvēku dotais novērtējums sakrīt ar cilvēka pašvērtējumu. Līdz ar to varam spriest, ka pašvērtējumam ir liela nozīme cilvēku savstarpējo attiecību veidošanā. Tādējādi cilvēka pašvērtējumu zināmā mērā nosaka arī apkārtējo spriedumi attiecībā pret viņu (Vigotskis, Piažē, 1998, 177).

Krievu psihologi, **Rubinšteins, Ananjevs, Ļeontjevs, Česnokova u.c.** analizē pašvērtējumu kā nozīmīgu pašapziņas struktūrelementu saistībā ar personības reālo, subjektīvo darbību (Kulagina, 1999, 175).

Pašvērtējums, pēc minēto psihologu domām, neaprobežojas ar pielāgošanās funkciju, bet ir viens no mehānismiem, kas realizē personības aktivitāti.

Elastīgs, dinamisks pašvērtējums ļauj indivīdam pielāgoties mainīgajiem dzīves apstākļiem (Kulagina, 1999)

Pašvērtējums sākotnēji ir neadekvāts, jo veidojas indivīda iekšējo tieksmju un sociālās vides aizliegumu konflikta ietekmē. Pašvērtējums saistīts ar personības afektīvo vajadzību sfēru. Iedzimtā nepilnvērtības izjūta, tieksme pēc varas traucē veidot adekvātu pašvērtējumu (Reņģe, 2000, 125).

I. Kons raksta, ka, sevi vērtējot, indivīds tīši vai netīši salīdzina sevi ar citiem, bet ne vienmēr ar viņu paveikto, ieguldīto darbu un izmantotām mācīšanās metodēm. Tādēļ, lai panāktu izmaiņas personības pašcieņā, ir jāmacās veikt pašnovērtējumu - pārdomāt savu mācīšanos. Autors uzskata, ka pašvērtējums ir īpaša kognitīvā shēma, kas vispārina personības agrāko pieredzi un organizē, veido jaunu informāciju par attiecīgo "Es" aspektu. Situācijā, kad cilvēks sāk analizēt kādu savu īpašību, viņa spriedumus pastiprina agrākās pieredzes fakti, līdz ar to viņš savu turpmāko rīcību paredz daudz veiksmīgāk nekā tas, kurš par to nav domājis (Kons, 1982, 334).

Pašvērtējums ir cilvēka spriedumi par pašam piemītošajām īpašībām, salīdzinot tās ar noteiktu etalonu, cilvēka vērtējošā attieksme pret sevi (Bišopa, 2002, 106).

D. Millers un **T. Morana** norāda, ka pašvērtējums ir saistīts ar priekšstatu par ideālo „es”, un to ietekmē gan lomas, ko mēs spēlējam sabiedrībā, gan modeļi jeb piemēri, kurus sev uzstādām un tiecamies atdarināt. (Miller and Moran 2012, 33) Zems pašvērtējums ir saistīts ar sociālu problēmu rašanos (Mecca 1989, 8).

Mūsdienu skola ir valsts vai privātpersonu organizēta institūcija, kas daudzveidīgi strukturēta kompleksai un sistemātiskai skolēnu līdzsvarotas personības attīstības un socializācijas funkciju realizēšanai skolēnu – skolotāju – vecāku – sabiedrības mijiedarbībā. Demokratizējoties sabiedrībai, katram no bērnības ir iespēja ģimenē un skolā radoši veidot savu dzīvi, pilnīgot savas spējas, gudrību un attieksmi. Mūsdienu pieaugušo sabiedrība ir orientēta uz naudu, personīgo māju, labi apmaksātu darbu. Pretruna sabiedrībā veido arī

vienu no paaudžu savstarpējo attieksmju problēmām. Skolēni ātrāk pieņem materiālās dzīves problēmas un to sasniegšanas praksi, nekā garīgo tautas ideju mantojumu. Tādēļ sociālo ērtību veidošanās skolēnu attieksmju audzināšanas procesā ir īpaši aktuāla, jotā saistās ar skolēnu nevērīgu attieksmi pret savas personības izkopšanu un nepietiekamu pašpilnveidošanos mācībās. Tas noved pie nespējas risināt daudzas dzīves problēmas. Mūsdienās viens no izpausmes veidiem šādai parādībai ir cilvēku vēlme celt savu nozīmību, meklējot nepilnības citos, bet ne kļūdas sevī (Špona, 2010,61).

Secinājumi:

- Pašvērtējums ir personības, sava Es- tēla vērtējums.
- Pašvērtējums ir saistīts ar cilvēka panākumiem un neveiksmēm, viņa kritisko attieksmi pret sevi un attiecībām ar apkārtējiem.
- Cilvēka pašvērtējumu zināmā mērā nosaka arī apkārtējo spriedumi attiecībā pret viņu.
- Bērns sākotnēji nav ne ļauns, ne labs. Tas veidojas tuvākās attiecībās ar vecākiem un pedagogiem.

2. Bērna pašvērtējuma un jaunākā skolas vecumposma bērna raksturojums

2.1 Pašvērtējuma attīstības sākumposms

Cik pārliecināts un drošs bērns par sevi jūtas, sāk veidoties jau no pirmajām viņa dzīves dienām, spilgtākās pašvērtējuma izpausmes var novērot apmēram viena līdz divu gadu vecumā. Šis ir laiks, kad bērns sāk izteiktāk apzināties sevi, savu ķermeni un patstāvību. Bērns ir uzstājīgs, paužot to, ko vēlas, izrāda lepnumu par labi paveiktu darbiņu un apbrīno sevi, raugoties spogulī. Maziem bērniem, tas ir, no dzimšanas līdz viena gada vecumam, ar mātes starpniecību iedarbojas sabiedrības ieradumi, domāšana un sākas bērna piemērošanās šiem ieradumiem.

Vecumā no diviem līdz trim gadiem bērns spēj izjust lepnumu, ja kaut kas ir izdevies, īpaši, ja vecāki viņu par to paslavējuši. Tāpat bērnam attīstās kauna un vainas sajūtas, kuras var rasties tad, ja kaut kas nogājis greizi, piemēram, viņš gribējis parādīt mammai, cik labi prot uzvilkt zeķīti, taču no pārmērīgas stiepšanas zeķe saplīsusi. Un šajā gadījumā viena no lielākajām un tipiskākajām kļūdām, kuras vecāki pieļauj ir bērnu kritizēšana. Vecāki izsaka aizrādījumus, kas saistīti ar pieaugušo priekšstatiem par dzīvi, taču bērns attīstoties iziet cauri dažādiem attīstības posmiem un tas ir jāpieņem. Personības veidošanās notiek tikai pašpilnveidošanās ceļā, un sāk izpausties bērna trešajā dzīves gadā, kad attīstās griba un apzinīgums (Kramiņš, 2012,11)

Trīs līdz piecu gadu vecumā bērns spēj salīdzināt savas un citu vienaudžu darbības. Un, protams, bērns ir bezgala lepns, ja tieši viņam izdodas noķert bumbu vai pirmajam iemācīties uzrakstīt savu vārdu. Turklāt šajā vecumā bērni pastiprināti identificējas ar vecākiem, tādēļ šis ir brīdis, kad ar savu pašvērtējumu var bērniem rādīt pozitīvu vai negatīvu piemēru.

Bērnībā līdz 5 vai 6 gadu vecumam tiek likti pamati personības pašizjūtai un dzīvotspējīgam, fiziskai un garīgai veselībai. Līdz 6 gadu vecumam atkarībā no audzināšanas cilvēka psihē izveidojas ievirze vai nu uz pozitīvu, vai uz negatīvu domāšanu – veidojas uzticēšanās pasaulei, iniciatīva būt aktīvam, uzdrošināties, autonomija vai arī neuzticēšanās, pasivitāte, bailīgums un atkarība no citiem.

Aptuveni septiņu gadu vecumā bērni spēj novērtēt sevi vairākās jomās. Viņi turpina salīdzināt savu veikumu ar to, kas izdevies vai nav izdevies citiem un aizvien vairāk apzinās nepieciešamību apgūt konkrētas prasmes, piemēram, lasīšanu un rakstīšanu.

Bērniem, kuriem ir pozitīvs pašvērtējums, ir daudz vieglāk kontaktēties ar vienaudžiem un iegūt draugus. Viņi ir drošāki, nonākot nebijušās situācijās, un neatlaidīgāki, veicot kādu uzdevumu arī tad, ja gadās neveiksme.

2.2 Bērna attīstības raksturojums jaunākajā skolas vecumā

Lai skolotājs varētu sekmīgi piedalīties skolēna pašvērtējuma veidošanā, ir jāzina šī vecumposma attīstības likumsakarības. Tādēļ ieskats bērna attīstībā pētāmā vecuma skolēniem.

Sākoties sākumskolas posmam, mācību procesam, svarīga ir personības gatavība, t.i., subjektīvais faktors, lai sekmīgi mācītos, pašam bērnam ir jāvēlas tiekties uz skolas dzīvi.

Par bērna sagatavotību skolai liecina:

- bērna vēlēšanās izzināt apkārtni,
- bērna pieredze uzvedībā,
- bērna runas attīstība, spēja paskaidrot savu darbību, spēles noteikumus,
- emocionālās jomas attīstība,
- saskarsmes līdzeklis,
- fiziskā sagatavotība,
- labs veselības stāvoklis.

Mācību procesa veiksmīgi norisei nepieciešams:

- veicināt darbības veidu maiņas,
- nodrošināt kustības.

Jaunāko skolas vecumu mēdz dēvēt par bērnības maksimuma punktu – pilnziēdu. Bērnā vēl ir pietiekami daudz bērnišķības valdzinājuma – naivuma, vieglprātības, skata uz pieaugušo kā gudrāko, stiprāko, ideālo, taču parādās arī jaunas īpašības – cita loģika, spriešanas spēja, bērns sāk zaudēt savu bērnišķīgo tiešumu, mainās viņa intereses, sociālais statuss, viss dzīves ritms.

Šajā vecumā bērni ir īpaši kustīgi, iegūst daudz vairāk traumu kā citos vecumos, tāpēc pieaugušajiem:

- nevajadzētu bērniem likt ilgstoši sēdēt mierā,
- atrasties bērnu tuvumā, lai tā kompensētu bērniem iztrūkstošo paškontroles spēju.

Ja attīstība norit normāli, tad 7 gadu vecumā bērnam ir raksturīga asa un svaiga uztvere, viņš ir zinātkārs, ar spilgtu iztēli. Dominējošo vietu kognitīvajā sistēmā sāk ieņemt domāšana. No domāšanas attīstības līmeņa ir atkarīga citu funkciju attīstība. Šā vecuma bērni spēj koncentrēties darbam uz 10 –20 minūtēm. Apgrūtināta ir arī uzmanības pārslēgšana un pārslēgšana no viena mācību uzdevuma uz otru. Laika periods no 6- 7 gadiem ir īpašs – bērņā ir izveidojusies Es apziņa. To izsaka princips „ Ko es varu, tas es esmu” . tomēr „ es varu” nenozīmē būt tikai obligātu prasību veiksmīgam izpildītajam, bet arī spēju apliecināt savu personīgo iniciatīvu, savu pašvērtību un brīvo gribu.

„ Es” apziņa nozīmē arī attiecīgi uzņemties kontroli un atbildību par sevi savam vecumam atbilstošās formās, noteiktu pašvērtējuma līmeni. Līdz ar to personība sāk veidoties kā dialektiski pretrunīgs (brīvība un atbildība) un vienots, sevī attīstīties spēcīgs veselums. Pateicoties pašizpaušmei jau sākumskolas vecumā bērns kā personība iegūst noteiktas aprises un iezīmes. Brīvības un atbildības sakarā jāatzīmē, ka atbildību par savu rīcību no skolēna varam sagaidīt tikai vienotībā ar to brīvības jeb iniciatīvas pakāpi, kādu mēs viņam atvēlam mācību un audzināšanas procesā. Skolēns, kam tiek izvirzītas tikai obligātas prasības, kura rīcība tiek pakļauta nemitīgai vērtēšanai, un no vērtējuma ir atkarīgs viņa statuss klasē un skolā, nekad (pats brīvprātīgi) neuzņemsies atbildību par savu rīcību. Savās kļūdās viņš vienmēr atradīs kādu vainīgo. Savu brīvību viņš drīzāk realizēs ārpus mācību procesa un ārpus skolas patvaļīgās un ne reti asociālās uzvedības formās.

Izeja no šī stāvokļa ir jāatrod pašas izglītības ietvaros, un tieši estētiskā iztēle ir tā, kas vieno pašizpaušmi, mākslu radošo apguvi un personības veidošanos. Šādu, nosacītu brīvības, sevis atklāšanas un pašizpaušmes iespēju skolēnam var dot pedagoģiski mērķtiecīgi veidota situācija – savdabīgs pašizpaušmi provocējošs uzdevums. Bērnu pašizpaušmes situācijās diametrāli jāmaina skolotāja pedagoģiskā pozīcija no zināšanu devēja un vērtētāja uz rotaļu biedra un radoša līdzpārdzīvojuma pozīciju (Ozoliņš, 2010,120).

Galvenais šajā vecumā ir radīt interesi par apkārtējo pasauli, nostiprināt bērna gribu un attīstīt spēju patstāvīgi pieņemt lēmumus un atbildēt par tiem. Tomēr jārēķinās ar to, ka šajā vecumā bērns pieņemot lēmumus bieži kļūdīsies, jo viņš vēl nespēj sevi patstāvīgi kontrolēt. Tāpēc ir jābūt ārējai kontrolei – saprotošai un labvēlīgai.

Bērnam ir jānodibina uzticības pilnas attiecības ar skolotāju, skolotājam ir jāpalīdz bērnam iemācīties vadīt savus psihiskos procesus nevis prasīt, lai viņš iemācītos kādus konkrētus faktus. Ir svarīgi bērnam mācīt, ka katrai rīcībai ir savas sekas. Ja bērns zina, ka viņš vienmēr varēs paļauties uz skolotāja atbalstu un palīdzību, bērns iemācās uzticēties sev un būt uzticams.

Mācību rezultāti ir atkarīgi no bērna motivācijas, no tās kultūras, mikrovides, kurā viņš aug, vērtībām. Bērns izjutīs pašcieņu un cienīs citus, ja viņš ticēs, ka tas, ko viņš jūt un dara ir nozīmīgs. Ja bērnu pazemo un noliedz viņa domas un jūtas - bērns jūtas nevērtīgs. Pārspīlēta kritika un pārlietu barga sodīšana var traucēt bērna pašvērtējuma attīstībai. Pieņemot, ka bērnam ir tiesības justies tā, kā viņš jūtas, viņam var iemācīt cienīt arī citu jūtas. Iemācot bērnam, kā paust savas jūtas, palīdzēs viņam nākotnē veidot pozitīvas savstarpējās attiecības.

Skolas sākums ir emocionāli saspringts brīdis visiem bērniem, neatkarīgi no tā vai viņi to ārēji izrāda vai nē. Tā izpausmes var būt gan kaprīzes, gan agresivitāte, raudulība, miega traucējumi u.c. Bērnām normāli adaptējoties skolas vidē, šiem simptomiem būtu jāizzūd 1,5 – 2 mēnešu laikā, ja šajā laikā tie neizzūd, tad ir jāmeklē speciālista palīdzība, lai noskaidrotu, kāpēc tā notiek.

Bērna adaptācijai skolā nosacīti var izdalīt trīs fāzes:

- pirmajā bērnam jaunajā sociālajā vidē jāemēģina izprast, kādi noteikumi ir šajā vidē un kā tiem var piemēroties;
- nākamajā – individualizācijas fāzē bērns jau cenšas izdalīties šajā vidē, parādīt sevi – piem., ko Es māku!, kas Man ir!, ko Es varu izdarīt!
- adaptācijas noslēguma jeb integrācijas fāzē norit savas vietas ieņemšana grupā.

Biezākās problēmas, kuras traucē bērnam iedzīvoties skolā:

- var nebūt pietiekami attīstīta kognitīvā sfēra, lai nodrošinātu bērna spēju saprast un uztvert mācību materiālu, piem., var būt nepietiekami attīstīta domāšana,
- turpina dominēt netīšie procesi, vispirms jau atmiņa, uzmanība, (šāds bērns atceras to, kas ir spilgtāks, bet ne to, ko vajadzētu iegaumēt, uztvert mācību procesā),
- reizēm bērni uzmanību spēj koncentrēt tikai 10 – 15 min.

Tas, ko šāds bērns darīs pārējā mācību stundas laikā, ir atkarīgs no skolotāja meistarības, jo izziņas interese ir nenoturīga. Lielākā bērnu daļa savu emocionālo enerģiju šajā vecumā virza uz attiecībām ar vienaudžiem, radošām darbībām. Tie attiecību modeļi,

kas ir radušies pamatskolas laikā var atstāt lielāku ietekmi uz pusaudža un pieaugušā dzīvi nekā šajā periodā notikusī kognitīvā attīstība. Motivācijas trūkums šajā vecumā var būt saistīts ar depresiju. Ir ārkārtīgi svarīgi sniegt bērnam atbalstu un atzinību. Bērni, kuri tic un jūtas pārliecināti par sev un savām spējām, kļūs par laimīgākiem un veiksmīgākiem pieaugušajiem. Bērnam jāpalīdz mācīties no viņa paša kļūdām, lai sasniegtu mērķi, kā arī lepoties par saviem sasniegumiem.

Sociāli neapmierinātie bērni ir agresīvi, huligāniski, viņi ir mazāk izpalīdzīgi un pretimnākoši (turās opozīcijā). Šie bērni var būt agresīvi un neapmierināti pusaudža gados, kā arī vēlāk viņiem var rasties traucējumi pieaugušā dzīvē. Neapmierinātie bērni biežāk kā citi citu cilvēku uzvedību interpretē kā naidīgu vai sevi apdraudošu. Stress, kas rodas nelabvēlīgā vidē, ir viens no faktoriem, kāpēc bērniem ir sliktākas sekmes skolā.

Ja tiktu uzdots jautājums, kas ir tas, kas var iedragāt bērna pašvērtējumu? Viens no iemesliem ir sociālā vide: kāda noteikta grupa, neoficiāla hierarhija pirmskolas iestādē vai bērnu spēļu laukumā pagalmā. Var notikt paša bērna sevis salīdzināšana, sevis klasificēšana. Tās var būt gan sportiskas spējas, ar kurām var atpalikt no vienaudžiem, gan fiziski dotumi vai materiālais stāvoklis. Pedagogam vai vecākam patstāvīgi jāzina viss, kas notiek bērna dzīvē, kad bērns jūtas nomākts. Bērns ir jāatbalsta ar uzmanību, sniedzot savu laiku un padomu. Tādā mirklī ir jāvērs bērna uzmanība visam labajam, kas ir bērna dzīvē, sniedzot viņa personiskajām īpašībām un viņa sasniegumiem pozitīvo atgriezenisko saiti. Ir jāpanāk, lai bērna pašvērtējums rastos, gan no tā, kas viņš ir, gan to, ko viņš sasniedz. Ir jāmudina bērnam sapņot, tiekties pēc saviem mērķiem. Ir skaidri jāpaziņo, kas tiek no bērna gaidīts uzvedības un sasniegumu jomā, bet ir jāliek arī saprast, kas viņš tiek mīlēts un cienīts par to, kas viņš ir, ko viņš vēlas un ko viņš dara.

Bērna personība attīstās mijiedarbojoties iedzimtām īpatnībām un dzīves pieredzi. Kopš dzimšanas bērna attīstību ietekmē vecāki, vienaudži, sociālā vide, kā arī nav mazsvarīga bērna fiziskā attīstība. Ikkatrs notikums bērna dzīvē var mainīt, bagātināt un paplašināt bērna personību. Tā tiek paplašināta, apgūstot lielāku pieredzi, uzņemoties māsas, meitas, draudzenes, sportistes, mākslinieces vai muziķes lomu. Ar dažādu lomu izspēlēšanu, bērna personība labāk tiek attīstīta. Bērns var apgūt sociālās prasmes, ja ir kautrīgs un iemācās atrast draugus.

Pedagogam var būt liela ietekme uz bērna personību. To nosaka attieksme, kā pedagogs attiecas pret bērnu un kā bērns attiecas pret pedagogu. Ar savu paraugu ir jāveido bērna tieksmi būt laipnam, draudzīgam, lepnam, līdzjūtīgam, atbildīgam, prasīgam un pozitīvam. Vārds, skaņa un attēls, kas balstīts tēlu sistēmā, ir pedagoga darbības instruments

audzēkņu iekšējā piedzīvojuma pieredzes veidošanai un sociālo lomu (bērns, vecāks, skolēns, skolotājs) apguvei, rodot adekvātu vērtībapziņas izjūtu (Kramiņš, 2012, 11) .

Pedagogam ir jāakcentē bērnam pozitīvais. Pozitīvu sarunu mācīšana nenozīmē, ka pedagogam ir jāamāca ignorēt realitāti. Nepatiesa uzslava nevar palīdzēt atrisināt problēmu. Ir jāmeklē tās īpašības un zināšanas bērnam, kuras var tikt atbalstītas ar uzslavu bērnam saprotamā veidā. Pie situācijas, ja bērnam ir labi sasniegumi, bet kuru pedagogs nepārtraukti kritizē un liek viņam gūt lielākus panākumus, bērns var kļūt pārāk paškritisks, šaubu pārņemts un patstāvīgi sevi noniecināts. Cits bērns ar mazāk iedzimtām dotībām, toties ar pedagogu, kas uzslavē viņa panākumus un mudina bērnu mācīties no savām kļūdām, var turpināt neatlaidīgi censties un izbaudīt lielus panākumus un mācīties no savām neveiksmēm.

Var rasties jautājums, vai pedagogs var dusmoties? Dusmas ir normālas, veselīgas un dabiskas emocijas, ar kurām ir jāiemācas apieties. Bērns apgūst vispirms to attieksmi, ka vecāki un pedagogs pats tiek galā ar dusmām. Pedagogs, kurš baidās izpaust dusmas, taču ļauj tām izpausties citos veidos, var iemācīt bērnam baidīties un izvairīties no dusmu izvirduma. Tāds bērns var kļūt par pasīvo samierinātāju, par visu varu cenšoties izvairīties no dusmām.

Pedagogs ar strauju temperamentu un biežiem eksplozīviem dusmu izvirdumiem, var iemācīt bērnam, ka dusmas ir biedējošas. Un bērns var sākt rīkoties pēc šī parauga, bieži zaudēt savaldību. Pedagogam ir jāpalīdz bērnam saprast, ka dusmas ir normāla parādība, un ir jāparāda, kā izvēlēties pareizu uzvedību, lai tiktu galā ar šīm emocijām un cilvēku un situāciju, kas tās ir izraisījusi.

Secinājumi:

- Cik pārliecināts un drošs bērns par sevi jūtas, sāk veidoties jau no pirmajām viņa dzīves dienām, spilgtākās pašvērtējuma izpausmes var novērot apmēram viena līdz divu gadu vecumā.
- Bērniem pirmskolas un sākumskolas vecumā emocionālās vajadzības ir ļoti svarīgas.
- Bērnam ir jānodibina uzticības pilnas attiecības ar skolotāju, skolotājam ir jāpalīdz bērnam iemācīties vadīt savus psihiskos procesus nevis prasīt, lai viņš iemācītos kādus konkrētus faktus.

- Vecāki izsaka aizrādījumus, kas saistīti ar pieaugušo priekšstatiem par dzīvi, taču bērns attīstoties iziet cauri dažādiem attīstības posmiem un tas ir jāpieņem.
- „Es” apziņa nozīmē arī attiecīgi uzņemties kontroli un atbildību par sevi savam vecumam atbilstošās formās, noteiktu pašvērtējuma līmeni.

3. Pašvērtējumu ietekmējošie faktori

Mācīšana, virzīšana un kopšana nodrošina personībai raksturīgo pašapziņu, kuras veidošanā cilvēks iziet cauri vairākiem posmiem: pašidentitāte > pašcieņa > pašaktualizācija > pašizziņa > pašatklāsmē > pašvērtējums > pašatdeve > paškontrolē > pašregulācija > pašaudzināšana > pašpilnveidošanās. Personību raksturojošās pašapziņas aizmetņi verbāli sevi piesaka trīs gadu vecuma caur vārdiem „ es pats!”, bet savu mērķi sasniedz vien tad, ja līdzekļu pielietojumu rezultātā tā pāriet pašaudzināšanā un pašpilnveidē, nodrošinot adekvātu pašvērtējumu dzīves garumā (Kramiņš, 2012, 13).

Pašvērtējums uzskatāms par emocionālu pārdzīvojumu, kā prieks un gandarījums par panākumiem un sarūgtinājums par neveiksmēm (Lanka, 2010, 65). Pašvērtējuma veidošanās atkarīga no vairākiem faktoriem:

- indivīda spējas;
- veselības stāvoklis;
- apkārtējo attieksme un apkārtējo konkrētās personības novērtējums;
- attiecības ģimenē, ģimenes locekļu attieksme, audzināšana ģimenē;
- darbības motīvi un to saskaņa ar reālajām iespējām;
- indivīda paškritika;
- kolektīva, kurā indivīds iekļaujas, attieksme;
- pretenziju līmenis;
- materiālais stāvoklis;
- sociālās lomas.

Personības pašvērtējuma veidošanās lielā mērā ir atkarīga no sabiedrības vērtību orientācijas, kā arī no vispārpieņemtajām normām, kādas izveidojušās noteiktā vidē un sabiedrībā.

Pašvērtējumu raksturo arī tāds lielums kā augstuma līmenis (pašvērtējuma augstuma līmenis). Citiem vārdiem sakot, - pašvērtējuma adekvātums. Cilvēki spēj adekvāti novērtēt savas īpašības, iespējas, sagatavotību noteiktai darbībai, stāvokli sabiedrībā utt. Cilvēkam piemīt vēlēšanās iegūt pozitīvu "Es" tēlu, tas savukārt nereti mudina pārvērtēt savus sasniegumus, talantus, iespējas. Novērots, ka pašvērtējuma adekvātums pieaug līdz ar gadiem.

Adekvāts pašvērtējums rada reālu un visai skaidru priekšstatu par savu vērtību, savām spējām, mērķu sasniegšanas iespējamību. Iekšējie konflikti parasti rodas tajos gadījumos, kad cilvēks nenovērtē vai arī pārvērtē savas spējas. Rodas neadekvāts pašvērtējums, nepareizs priekšstats par savu "Es". Cilvēks nonāk saskarē ar īstenību un tas rada psihisku sasprindzinājumu.

Adekvāta pašvērtējuma gadījumā cilvēks ir pozitīvi noskaņots, možs, aktīvs. Cilvēks sevi pieņem, pieņem apkārtējo pasauli un spēj objektīvi raudzīties uz notiekošo. Pretējs gadījums, kad pašvērtējums ir negatīvs, līdz ar to arī attieksme pret apkārtējiem negatīva, negatīva attieksme arī pret sevi, sevis "nepieņemšana", savas nepilnvērtības izjūta.

Pastāv arī iespējamība, ka cilvēkam pašvērtējums ir paaugstināts. Šajā gadījumā var novērot, ka cilvēks izvēlas darbības, kas viņam nav pa spēkam, citiem vārdiem sakot, pārvērtē savas iespējas. Rezultātā nākas smagi pārdzīvot neveiksmes, atsevišķos gadījumos atbildība par neveiksmēm tiek novelta uz citiem. Arī apkārtējā sabiedrība pret šādu indivīdu var izturēties visai noraidoši.

Pietiekami augsts un tai pat laikā adekvāts pašvērtējums izpaužas apstākļos, kad cilvēks rīkojas pēc saviem principiem, nemainot savus uzskatus apkārtējo viedokļa ietekmē. Cilvēks apzinās savu vērtību, to nemaina apkārtējo domas un viedoklis, arī kritiku šāda cilvēks uztver salīdzinoši pozitīvi, mierīgi, jo aizrādījumi vai pārmetumi neizraisa spēcīgu aizsargreakciju.

Iespējams arī, ka indivīda pašvērtējums ir zems. Cilvēkam būs negatīva attieksme pret sevi, tas izpaudīsies kā sevis nicināšana, neapmierinātība ar sevi, savu spēju pilnīga vai daļēja nenovērtēšana. Cilvēks ar pazeminātu pašvērtējumu maz ko dzīvē sasniedz, jo uzstāda ne pārāk augstus mērķus, kā arī baidās no neveiksmēm, vaino sevi par kļūdām. Savus reālos

panākumus viņi uztver kā nejaušību. M. Kolinsa norāda, ka pašvērtējumam raksturīga riņķveida kustība, tas ir kā apburtais loks: augsts pašvērtējums ved pie labi izpildītiem uzdevumiem, ko skolotājs novērtē pozitīvi, savukārt zems pašvērtējums – pie slikti izpildītiem uzdevumiem, kas saņem negatīvu vērtējumu (Collins 2009, 3).

G. Hanela uzsver, ka ne vienmēr īpašas intelektuālās vai fiziskās spējas ir tieši saistītas ar augstu bērna pašvērtējumu, kaut gan tās var palīdzēt. (Hannell 2012, 4) Savukārt K. Mruks raksta, ka bērna pašvērtējumu iespaido pieaugušo, īpaši vecāku pašvērtējums un tas, kā viņi risina problēmas, ar kurām sastopas. (Mruk 2006, 67)

Pašizziņa, pašvērtējums un pašregulācija ir uzturami visu mūžu, jo pretējā gadījumā personība zaudē savu kvalitāti. Pie tam pašapziņai jābūt optimālai pēc pašnovērtējuma un pretenziju līmeņa (ne par augstu, ne par zemu). Izglītības mūža garumā galvenais uzdevums ir nodrošināt šīs pašapziņas uzturēšanu (Kramiņš, 2012, 13) !

3.1 Skolotāja pašvērtējumu ietekmējošie faktori

Jautājums, kādam jābūt cilvēkam, lai, pilnveidojot sevi, nodotu zināšanas citiem, ir bijis aktuāls kopš filosofijas rašanās sākuma. Pedagoģa profesionālo darbību vērtē administrācija, vecāki, kolēģi, skolēni, sabiedrība. Lai skolotājs mūsdienās varētu efektīvi veikt savu darbu, arvien svarīgāka kļūst profesionālās darbības pašvērtēšana un savas profesionālās izaugsmes veicināšana.

Vārds pedagogs ir cēlies no grieķu vārda *paideia*, kas latviski tulkojams kā audzināšana, izglītošana, mācīšana. Antīkajā kultūrā sevis pilnveidošana ietvēra rūpes gan par ķermeni, gan dvēseli un prātu, gan zināšanas matemātikā, retorikā, mūzikā, filozofijā u.c.

Mūsdienās antīkās filozofijas jautājums par audzināšanu ar mērķi cilvēka dvēseli veidot pēc iespējas harmoniskāku, taisnīgi izturēties pret sevi un citiem, šķiet, darba tirgu interesē maz. 21.gs. cilvēki darbojas paši savu tīklojumu pasaulē. Dzīve veidojas un attīstās no vietas varas,

ekonomikas, kultūras, izglītības u.c. struktūrās. Tāpēc arī jautājuma par personību mūsdienās ir pietiekami diskutabls un neskaidrs. Mūsdienu cilvēku satrauc, ka nesabrukt, ka noturēties funkcionālajās struktūrās, ka saglabāt savu vietu un nepazaudēt sevi. Filozofija paustas atziņas pamato, ka cilvēka patība ir neaizstājama vērtība un, lai cik attīstītas būtu izmantotās tehnoloģijas mācību procesā, tomēr skolotājs, ar kuru skolēni komunicējas un no kura mācās, cilvēciskums un citu sapratne ir tikpat nepieciešami kā e-kursi un virtuālās apmācības (Kivele, 2012, 23).

Visos laikos ir uzsvērtā skolotāja personības nozīme izglītošanas un audzināšanas darbā. Turklāt vērtībizglītības sakarā pēdējos gados aizvien biežāk tiek uzsvērts, ka skolotājam jābūt ne tikai izcilam sava priekšmeta pazinējam, bet arī dzīvesgudram skolotājam ar stabilu vērtību sistēmu kā reālu paraugu jaunajam cilvēkam. Skolotājam ir jāapzinās, ka izprot savu attieksmi pret citiem cilvēkiem, ir atklāts attiecībās ar skolēniem, nevis darbojas kā robots, kas izpilda programmas prasības vai ar starpposms zināšanu nodošanai. Mācību process skolēniem kļūst nozīmīgs tikai tad, ja skolotājs pieņem skolēnu tādu, kāds viņš ir, un būs spējīgs saprast viņu jūtas.

Tikai tad, ja skolotājs ir laimīgs, mierīgs un atslābināts, viņš ir drošs par savu nākotni, par savām prasmēm, ir labvēlīgs pret citiem, saņem atpakaļ skolēnu, kolēģu, vadības laipnību un atbalstu, mūsu bērni un mazbērni (paaudžu paaudzes) saņem pozitīvas emocijas un spēju uztvert jauno mācību vielu atvērti un ar labvēlību – apļa kompozīcija (Svence, 2009.,32).

G. Svence konferencē „ Psihologiskā pedagoģija: aktualitāte, problēmas, risināšanas iespējas” prezentēja pētījumu par skolotāju apmierinātību ar darbu, skatot skolotāja personības lomu. Referente uzsvēra – parasti izglītības procesa centrā izvirza bērnu, aizmirstot, ka tikpat nozīmīgi centrā ir virzīt skolotāju. Ir vairāki jautājumi:

- cik liela nozīme apmierinātībai vai neapmierinātībai ar darbu ir skolotāja personībai;
- cik nozīmīgi ir darba apstākļi;
- kādēļ skolotāji atšķirīgi tiek galā ar psiholoģisko spriedzi;

- kādēļ viens skolotājs ir aktīvs, radošs, pieredzes alkstošs, bet cits – neapmierināts jebkādos apstākļos.

G. Svences veiktā pētījuma idejas – indivīdi ar augstu neirotisma līmeni ir neapmierinātāki ar darbu. Personības iezīmēm ir sakarība ar personības pašizjūtu. Ekstraversija, apzinīgums un zems neirotisms ir saistīts ar sevis akceptēšanas, iekļaušanas vidē un sabiedrībā, ar dzīves mērķa definēšanu, atvērtību pieredzei un dzīves eidemoniskajm dimensijām. Zems neirotisms saistīts ar augstiem autonomijas rādītājiem – ar spēju pašam noteikt un regulēt savu dzīvi, nevis pakļauties citiem. („Skolotājs”,2009,60.lpp.)

Novērtēts pedagogs darīs pilnīgi visu, kas ietilpst viņa pienākumos, neatkarīgi no mācāmā priekšmeta nosaukuma vai satura. Audzēkņi būs apmierināti, ja īstēnie pedagogi un savā darbā novērtētie pedagogi spēs no sirds priecāties un bēdāties, būs azartiski līksmi un enerģijas pārpilni, jo nebūs garīgi un fiziski izdeguši.

Lai skolotājs varētu runāt par pozitīvu pašvērtējumu, tad, pirmkārt, jānodrošina brīvība sevi apliecināt profesionālajā darbībā. Skolotāja profesionālisms izpaužas caur viņa profesionālajām kompetencēm.

3.2. Skolotāja profesionālā kompetence

Ikvienam cilvēkam un sabiedrībai kopumā ir nepieciešamas kompetences veiksmīgas darbības un panākumu nodrošināšanai (Salganik, 2001).

Kompetences jēdziens ir skaidrots Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā. Tur teikts, ka kompetence ir nepieciešamās zināšanas profesionālā pieredze, izpratne kādā noteiktā jomā, jautājumā un prasme zināšanas un pieredzi izmantot konkrētā darbībā (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 83).

Zināšanas, prasmes un iemaņas ir pedagoģiskās kompetences komponenti, bet dominējošā ir attieksme. Attieksme ir subjekta izvēlēts sakars ar īstenības objektu

(Šurkova, 2005, 366).

Šo komponentu savstarpējā sakarība veido skolotāja personības iekšējo vienotību, kur profesionālais un personiskais “es” ir cieši saistīts ar vērtību sistēmu. Skolotāja profesionālā kompetence ir sistēmisks veidojums, kas izpaužas profesionālās un personiskās kultūras vienotībā uz vērtību sistēmas pamata un nodrošina pedagoģiskās darbības efektivitāti (Čehlova, 2002, 136).

Latvija plašāk izplatīts ir profesores T. Koķes skaidrojums. T. Koķe kompetences saista ar spējām, pamatojoties uz zināšanām, izvēlēties situācijai, darbībai atbilstošus līdzekļus un adekvāti rīkoties. Viņa secina, ka kompetences ir mācīšanās rezultāts (Koķe, 2003).

Skolotāja profesionālās kompetences saturs ietver zināšanas, prasmes un attieksmes, kas nepieciešamas viņa profesionālajā darbībā.

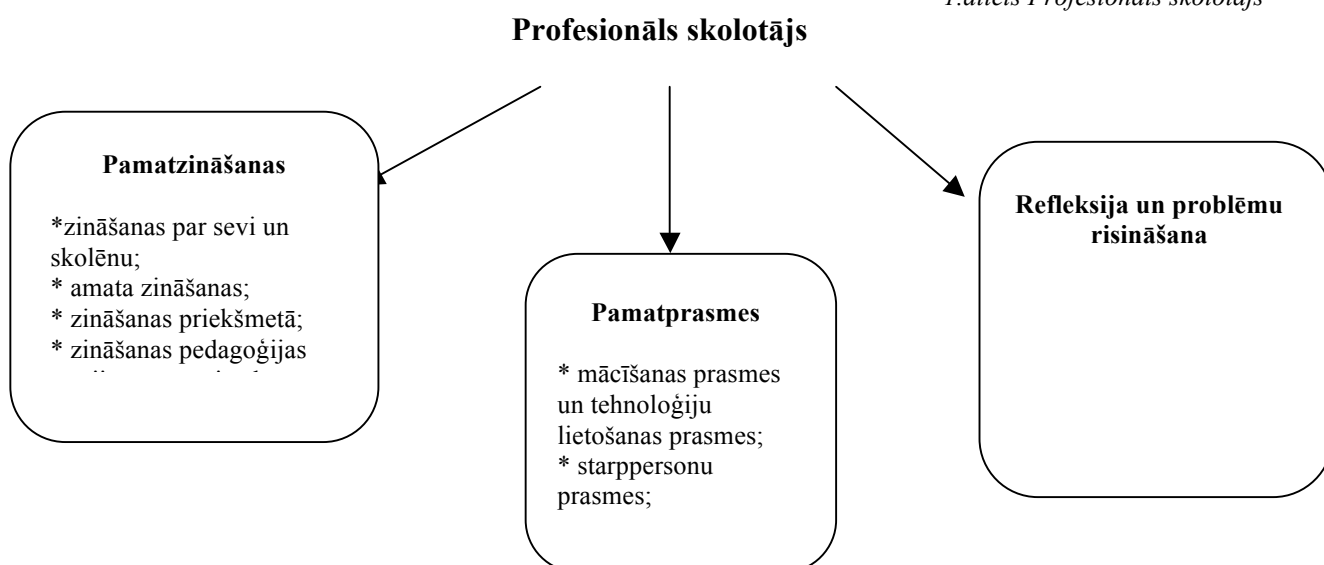
Zināšanas par personības attīstību, mācību organizāciju, savu mācību priekšmetu, saskarsmi un sadarbību.

Prasmes mācīties un mācīt, motivēt, sadarboties un vadīt, risināt problēmas, kontrolēt un vērtēt.

Attieksmes pret profesiju, skolēniem, vērtībām, problēmām.

F. V. Parkaijs (Parkay, 2006) savulaik ir pētījis, kas raksturo profesionālu skolotāju. Tās ir pamatzināšanas, pamatprasmes, refleksija un problēmu risināšana (skat. 1. attēlu).

1.attēls Profesionāls skolotājs

Latvijā skolotāja profesionālās kompetences saturs noteikts Skolotāja profesijas standartā. To veido šādas prasmju grupas:

- prasme plānot savu un audzēkņu darbu;
- prasme organizēt mocību un audzināšanas darbu saskaņā ar izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem;
- prasme izvērtēt un veicināt audzēkņu izaugsmi un mācību sasniegumus, sava darba efektivitāti (Skolotāju profesijas standarts, 2004).

Skolā strādā skolotāji ar enciklopēdiskām zināšanām, tomēr ne vienmēr zināšanu vispusība un dziļums atbilst pedagoga darbības produktivitātei. Iemesls ir tas, ka priekšmeta zināšanas un iemaņas nesaskan ar attiecībām, kuras izveidojušās starp skolotāju un skolēniem. Skolotāja profesionālā kompetence ir zināšanu un augstas profesionalitātes sintēze. Skolotāja profesionālās kompetences dominējošais komponents ir viņa psiholoģiski pedagoģiskā kultūra, prasme nodrošināt kontaktu, sadarbību un mijiedarbību. Sistēmu veidojošais faktors ir vērtību sistēma (Čehlovs, 2008, 85).

Skolotāja profesionālisms ir uz dziļu savas misijas apzināšanos, pilnīgām zināšanām savā profesijā, augstu inteligenci, pārliecību, darba mīlestību, pieredzi un nepārtrauktu pašpilnveidi balstīta prasme augstā kvalitātē veikt pedagoģisko darbu, ievērojot morāles un ētikas normas.

Skolotāja profesionālā kompetence ir pašizglītības un pašattīstības procesā iegūta un uz zināšanām, pieredzi, vērtībām un attieksmēm balstīta skolotāja spēja īstenot savu misiju:

1. Efektīvu mācīšanas – mācīšanās procesu nodrošina: prasme organizēt mācību procesu, kurā audzēknis iemācās mācīties; prasme izvēlēties tādu mocību priekšmeta saturu, kurš veicina audzēkņa personības attīstību; prasme organizēt mācību vidi, kura veicina personības attīstību; prasme izvēlēties tādas mācību metodes un aktivitātes, kuras veicina audzēkņa prasmi patstāvīgi rīkoties, darīt; skolotāja personība – kā audzēkņa personības attīstību veicinošs faktors.
2. Morāles un ētikas normu apzināšanos un audzēkņa vērtību sistēmas izkopšanu sekmē:

prasme veicināt godīgumu; prasme veicināt toleranci; prasme sekmēt nacionālo pašapziņu.

3. Vispusīgas audzēkņa personības attīstību un gatavību dzīvesdarbībai veicina: prasme veicināt atbildīgas un uzņēmīgas personības veidošanos; prasme veicināt audzēkņa patstāvību spriedumos un darbībā; prasme rosināt audzēkni uz pašanalīzi, sevis apzināšanos; prasme veicināt audzēkņos radošo spēju attīstību.
4. Audzēkņu priekšstatu veidošanos par pozitīvām cilvēku savstarpējām attiecībām, kuras nepieciešamas, lai audzēknis iemācītos dzīvot starp cilvēkiem sekmē: prasme veicināt sadarbības iemaņas; prasme veicināt iet uz kompromisu; prasme veicināt spēju pieņemt cilvēku tādu, kāds viņš ir.
5. Efektīvāko rīcības stratēģiju problēmsituācijās skolotājam palīdz izvēlēties: prasme saskatīt problēmas cēloni; prasme novērot, analizēt un izsecināt.
6. Skolotāja sadarbību ar audzēkņiem, viņu vecākiem un kolēģiem sekmē: labestība; spēja radīt nosacījumus konstruktīvam dialogam; oratora māksla.
7. Skolotāja pašattīstību un panākumus darbā sekmē: prasme plānot savu laiku; prasme lietot datoru; spēja būt paškritiskam

Skolotāja profesionālisms ir uz dziļu savas misijas apzināšanos, pilnīgām zināšanām savā profesijā, augstu inteliģenci, pārliecību, darba mīlestību, pieredzi un nepārtrauktu pašpilnveidi balstīta prasme augstā kvalitātē veikt pedagoģisko darbu, ievērojot morāles un ētikas normas. (Stabiņš, 2009, 111).

3.3 Skolotāja psiholoģiskā kompetence

Skolotāja pedagoģiskās darbības daudzpusīgs izvērtējums, savas profesionālās meistarības apzināšanās un savu veiksmju izcelšana, kā arī nepilnību apzināšanās ir tikai viena no iespējam adevātām pašvērtējumam. Pedagoģam nemitīgi jāpilnveido savas

profesionālās kompetences, mūsdienu apstākļos īpašu uzmanību veltot psiholoģiskajām zināšanām, prasmēm, savas pieredzes, attieksmes un izjūtu analīzei. Citiem vārdiem runājot, to var nosaukt par pedagoga psiholoģisko kompetenci. Psiholoģiskā kompetence ir svarīgākā dzīves prasme un personības spēja tikt galā ar ikdienas problēmām, uzturēt labu pašizjūtu un demonstrēt adaptīvu, pozitīvu uzvedību sadarbībā ar citiem cilvēkiem un viņu kultūrvidi. Psiholoģiskā kompetence ir svarīga fiziskās un garīgās veselības uzturēšanā, kā arī nosaka indivīda pašizjūtu sociālā vidē. Psiholoģisks kompetences struktūra:

- lēmumu pieņemšana;
- problēmu risināšana;
- radošā domāšana;
- kritiskā domāšana;
- efektīva komunikācija;
- starppersonu sadarbības prasmes;
- pašapzināšanās
- empātija;
- emociju vadīšana;
- stresa kontrolēšana.

Atbilstoši mūsu gadsimta izglītības uzdevumiem, ņemot vērā to, ka izglītības procesā galvenā prioritāte ir skolēna personības attīstība, turpmākajā izglītības attīstībā nepieciešama pedagoģijas un psiholoģijas zinātņu tuvināšana un integrācija. Lielāka uzmanība būtu jāpievērš pedagoga psiholoģiskās kompetences attīstīšanai, līdztekus veicinot arī skolēnu, studentu, vecāku un ikviena sabiedrības locekļa kompetenci.

Balstoties uz literatūras un avotu analīzi par psiholoģisko kompetenci, var teikt, ka pedagoga psiholoģisko kompetenci veido:

1. Psiholoģiskās zināšanas par skolēnu psihofizioloģiskajām īpašībām, attīstības īpatnībām, saskarsmes un sadarbības veidošanu.
2. Profesionāli nozīmīgas personības īpašības.
3. Savas Es – koncepcijas izpratne.

4. Komunikācijas prasmes.
5. Psiholoģiskā atbalsta sniegšanas prasmes.
6. Emocionālā pašregulācija un stresa vadīšana.
7. Laika menedžments.
8. Savas profesionālās karjeras izpratne, plānošana un vadīšana.

Psiholoģiska kompetence varētu veicināt ikviena cilvēka dzīves kvalitāti (Rutka, 2009, 69.) Cilvēki, līdzīgi augļiem, vai nu nobriest vai arī nenobriest, viņš vai nu veidojas vai arī neveidojas par personību, kuru raksturo kopšana un koptība (garīga, emocionāla, intelektuāla) (Kramiņš, 2012, 15). Psiholoģiskās kompetences trūkums kavē jaunu ideju ieviešanu pedagoģiskajā praksē un var izraisīt ne tikai grūtības un konfliktus sociālajā mijiedarbībā, bet arī garīgās un fiziskās veselības problēmas.

Skolotāja attieksmju (tādējādi – viņa personības) harmonizācijai nepieciešama skolotāja psiholoģiski pedagoģiskās kultūras veidošanās. Šī kultūra nebūt nav no zinātniskās literatūras pasmeltu zināšanu summa: īsta psiholoģiski pedagoģiskā kultūra ir pedagoga pārlicības, pārdzīvojumu, priekšstatu un ietekmju kultūra, kas izpaužas attieksmē pret sevi un skolēniem.

Aplūkosim vienu no psiholoģiski pedagoģiskās kultūras komponentiem – skolotāja pārlicību. Šis komponents spilgti izpaužas skolotāja un skolēnu attiecībās. Skolotāja personīgo ietekmi nosaka nevis viņa zināšanu, prasmju un iemaņu apjoms, nevis atsevišķas viņa personības īpašības, bet gan pārlicība (attieksmes, nostādnes, motīvi utt.). Tieši skolotāja pārlicība par labestības, taisnīguma un skaistuma nozīmi, viņa aizrautība ar savu priekšmetu, kādu ideju, viņa atvērtība piesaista skolēnus. Tādi skolotāji ir ne tikai informācijas avoti un labi cilvēki, bet arī aizrautīgas mācīšanās, skolēnu garīgās dzīves un personīgās izaugsmes organizētāji. Skolotāja pārlicība par katras personības (t. sk. savas un skolēnu) vērtību nosaka skolotāja attieksmes humānistisko būtību. Šīs pārlicības kultivēšana un nostiprināšana sevī un skolēnos ir svarīga skolotāja īpašība. Skolotāja pārlicība ir iekšēji saskaņota ar domu, ka izglītības uzdevums ir nevis informācijas nodošana, bet gan garīguma stiprināšana, kas palīdz dzīvot jēgpilnu un tikumīgu dzīvi.

Otrs svarīgs skolotāja psiholoģiski pedagoģiskās kultūras komponents ir pārdzīvojumu kultūra. Mūsdienu izglītības procesa pārmērīgā racionalizācija un emocionālā nabadzība ir skolas dehumanizācijas izpausme. Izglītības humanizācija nav iespējama bez emociju integrācijas šajā procesā, kad skolēnu (un arī skolotāja) jūtas un pārdzīvojumi ir tikpat nozīmīgi kā viņu domas, spriedumi un secinājumi. Pārdzīvojumu kultūra ietver skolotāja spēju novērtēt, saprast un pieņemt skolēnu pārdzīvojumus un adekvāti paust savējos. Pārdzīvojumu psiholoģiski pedagoģiskā kultūra ir jāizkopj katram skolotājam, un tas iespējams, attīstot savas emocionālās pieredzes analīzi, prasmi uzmanīgi ieklausīties sevī un precīzi paust savus pārdzīvojumus, atšķirot pozitīvas emocijas no destruktīviem emocionāliem vērtējumiem.

Tomēr, ja skolotājs kā profesionālis pieņem tikai to, kas atbilst viņa sociālajai lomai, un noliedz visu pārējo, viņš pieļauj psiholoģisku kļūdu, kurai ir nopietnas sekas: jo grūtāk cilvēkam pieņemt sevi, jo grūtāk viņam pieņemt citus cilvēkus. Skolotāja īstā kultūra izpaužas ne tik daudz profesionālismā, kā personības pašnoteikšanās procesā, kura pamats ir nevis ideāla skolotāja stereotips, bet gan savu iespēju aktualizēšana, radošā potenciāla attīstīšana un tiekšanās pēc saskaņas ar savu būtību, tādējādi veidojoties par individualitāti. Psiholoģiski pedagoģiskā kultūra ietver vēl vienu svarīgu komponentu – pedagoģiskās ietekmes kultūru. Tas nozīmē, ka skolotājs atsakās no veidojošās ietekmes teorijas un prakses un aizstāj to ar attīstošo ietekmi un maksimāli labvēlīgu un stimulējošu apstākļu radīšanu skolēnu patstāvīgai intelektuālajai un tikumiskajai attīstībai, ka notiek saskaņā ar viņu mērķiem un tieksmēm. Skolotāja kompetences attīstība galvenokārt izpaužas viņa izaugsmē, izvēloties stratēģiju un analizējot savu praksi.

Secinājumi:

- Cilvēkam piemīt vēlēšanās iegūt pozitīvu “Es” tēlu, tas savukārt nereti mudina pārvērtēt savus sasniegumus, talantus, iespējas.
- Adekvāts pašvērtējums rada reālu un visai skaidru priekšstatu par savu vērtību, savām spējām, mērķu sasniegšanas iespējamību.

- Skolās ir vajadzīgi dzīves gudri, ar pieredzi un gataviem pārmaiņām skolotāji, skolotāji – eksperimentētāji, skolotāji – personības.
- Skolotāja profesionālisms izpaužas caur viņa profesionālajām kompetencēm.
- Skolotāji ir ne tikai informācijas avoti un labi cilvēki, bet arī aizrautīgas mācīšanās, skolēnu garīgās dzīves un personīgās izaugsmes organizētāji.
- Pacietība, darba mīlestība, pārliecība, psiholoģiskās zināšanas, pašcieņa, taisnīgums, iecietība un spēja pieņemt lēmumus ir nepieciešams, lai strādātu par pedagogu.
- Ir svarīgi, lai būtu vēlme sevi patstāvīgi pilnveidot un vēlme mainīties.

4. Skolotāja un skolēna pašvērtējumu mijiedarbība

Katrs skolēns ir skolotāja iekšējās pasaules atspoguļojums, jo ārējais atspoguļo iekšējo, tas ir, skolotājs ap sevi redz to, kas apslēpts viņā pašā. No tā izriet secinājums, ka jebkura skolotāja agresīva uzvedība pret skolēnu atspoguļojas uz pašu skolotāju, jo apkartēja pasaule ir pašu domu, uzvedības, emociju, attieksmes precīzs rezultāts, spogulis.

Viss, kas attēlots skolotāja dvēselē, atspoguļojas ārpus, izpaužas skolas notikumos, tāpēc skolotājam jāuzņemas atbildība par savam domām pret skolēniem. Kāpēc? Tāpēc, ka ap sevi redzam tikai to, kas apslēpts pašos. Skolotāja agresīva uzvedība pret skolēniem un sevi atspoguļojas, jo apkartēja pasaule taču ir pašu radītā pasaule, skolas mikroklimate.

No tā izriet galvenā ideja, ka apkārt notiekošais ir skolotāja iekšējās pasaules atspoguļojums un tikai viņš pats ir atbildīgs par to, kas notiek skolā, klasē (Bikše K., 2008,10).

Pedagogu loma pašvērtējuma veidošanās procesā ir ļoti būtiska, jo, pirmkārt, bērns daudzas lietas mācās, vērojot pedagogus un, otrkārt, viņš saņem no viņiem vērtējumu. Turklāt, lai varētu iemācīt bērnam justies labi, arī pedagogam ir sevi jāmīl. Skolotājam pašam ir jābūt tām rakstura īpašībām, kuras viņš vēlas ieaudzināt savos skolēnos. Skolotājam ar savu domāšanas un dzīves veidu ir jāpierāda, ka viņam piemīt ideāla skolēna īpašības. Skolotājam jāspēj (vai viņam jābūt ticībai) saskatīt savā skolēnā kaut kādu potenciālu un jāspēj atraisīt šo potenciālu, vai arī jāpalīdz skolēnam realizēt savu potenciālu. Daudzi no mums domā, ka labs skolotājs ir tas, kurš cenšas panākt, lai skolēni līdzinātos viņam vai dažreiz pat būtu labāki par viņu. Labs skolotājs redz skolēna bailes, uztraukumus un trūkumus, taču tic, ka šajā skolēnā ir kaut kas tāds, kas atvedis viņu pie skolotāja, un paturot to prātā, skolotājs var sākt veidot attiecības ar skolēnu. Skolotājs tic skolēna spējai mācīties. Īsts skolotājs vai pedagogs nav tas, kurš apgalvo, ka viņš var mainīt skolēnu. B.Rasels raksta: „Neviens cilvēks nav piemērots kļūt par skolotāju un mācīt, ja vien viņš neizjūt skolēnu kā veselumu, ar savām tiesībām un savu personību, un neuzskata to par mozaikas bildes atsevišķu gabaliņu, vai garnizona karavīru vai valsts pilsoni. Cieņa pret personību ir gudrības sākums jebkura sociālā jautājuma risināšanai, un vispirms izglītībā” (Russell, 1977, 205).

R. Kempbels vienkārši un skaidri parāda bērnu garīgās vajadzības. Viņš uzskata, ka pamats stiprām saitēm ar bērnu ir nesavtīga mīlestība. Tikai tāda mīlestība nodrošina bērna

spēju vispusīgu un pilnvērtīgu attīstību, pasargāt bērnu no tādām izjūtām, kā bailes, aizvainojums, nedrošība (Kembels, 1991,114).

Izglītības iestāde ir viena no svarīgākajām sabiedrības sastāvdaļām. Tieši šeit bērns apjauš vai ir mīlēts, vai viņš tiek pieņemts tāds kāds viņš ir. Atmosfēra grupiņā nosaka to, cik bērns ir laimīgs, drošs un stabils, kā veidojas viņa attiecības ar pedagogiem, vienaudžiem un cita vecuma bērniem, cik bērns ir pārliecināts par sevi, savām spējām, cik viņš ir sirsnīgs vai atturīgs, kā rīkojas neierastā situācijā (Plotnieks, 1988, 191).

V. Muhina ir analizējusi L.Stouta pētījumu par sabiedrības ietekmi uz bērna pašvērtējumu. Autore raksta, ka psihologs ir pierādījis, ka tajā vidē, kur starp bērniem un pedagogiem valda savstarpēja cieņa, mīlestība un izpratne, bērni ir neatkarīgāki, vairāk piemēroti sabiedriskais dzīvei un viņiem ir adekvāts pašvērtējums (Muhina, 1999, 450).

Bērna pašnovērtējums ir atkarīgs no daudziem faktoriem: bērnu un pedagogu savstarpējo attiecību siltuma, pedagogu ieinteresētības un rūpēm par bērnu un pedagogu prasīguma pret bērnu, demokrātiskuma. Dažiem skolēniem ļoti veicas – viņi savu skolotāju satiek uzreiz un iegūst apbrīnojamu iespēju kontaktēties ar viņu un atrasties viņa redzeslokā, un tās jau pašas par sevi ir labvēlīgas mācības, sekmība, priekšzīmīga uzvedība, milzīgs ieguvums katra skolēna turpmākajā dzīvē.

Lai kā tas būtu, skolotāja un skolēna tikšanās ir viens no svarīgākajiem visa mūža garīgajiem uzdevumiem (veiksmēm un neveiksmēm). Skolotāji ir dažādi. Ir tādi, kas spēj skolēnam nodod milzum daudz zināšanu, tomēr skolēns ne par kriptu nekļūst gudrāks. Tas izskaidro to, ka zināšanu summa, lai cik tā liela būtu, nesniedz zināšanas par viņu pašu. Nepieciešamākais skolēna un skolotāja saskarsmes priekšnoteikums ir pilnīga uzticēšanās skolotājam. Garīgai izaugsmei būs noderīgas tikai tādas attiecības, kas balstās uz nesatricināmu ticību. Šādā gadījumā saruna, kas skolotājam nebūs īpaši izdevusies, vai doma, kas nebūs pati dziļākā, tomēr dos savus rezultātus un palīdzēs pārvarēt vēl vienu pakāpienu pašapliecināšanās ceļā. Skolotājs, kurš šaubās vai iekšēji protestē pret intuitīvā līmenī radušos

viedokli, skolēnam neko nespēs dot. Skolotajam ir svarīgi saprast, jo tālāk mēs aiziesim savā garīgajā attīstībā, jo vairāk skolēnu mums neapzināti sekos (Bikše, 2009).

Daudzi pētījumi pierāda to, ka tajā izglītības vidē, kur bērns saņem pietiekami daudz mīlestības un sapratnes, bērnam veidojas augsts pašvērtējums. Tas vai bērnam veidosies augsts vai zems pašvērtējums atkarīgs arī no tā, kā pedagogs respektē viņa patstāvību. (Kraigs, 2000, 716).

Interesanti arī tas, kā izmainās pedagogu attieksme pret bērnu ar dažādu pašvērtējuma līmeni. Tiem bērniem, kuriem ir augsts pašvērtējums, pedagogi ir stingri savā audzināšanā, tomēr atsevišķos gadījumos viņi izdara atlaides un novērots, ka viņi spēj būt elastīgi un demokrātiski, mīlestība parasti kombinējās ar stingru disciplīnu. Parasti tam pedagogam, kuram ir teicamas attiecības ar bērnu, tās veidojas no savstarpējās pieķeršanās (Martinsone, 1997, 202).

Bērnam ar zemu pašvērtējumu, izglītības vidē vērojama pavisam cita aina. Tādās situācijās pedagogs ir nenoteikts savās prasībās pret bērnu, kā arī viņam nav īsti skaidrs, ko viņš cer sagaidīt no bērna. Bieži šādās situācijās pedagogs pārāk daudz aizliedz, iespējams arī ļoti kritiski izturas pret bērnu. Kritika pret bērnu var izpausties līdz pat pilnīgai nepieņemšanai. Piemēram, bērns, kuru pedagogs piespiež mācīties, parasti ir ar zemu pašvērtējumu. Lai gan mācībās viņam ir labi rezultāti, tad tomēr tāds bērns nejūtas par sevi pārliecināts un nespēj sasniegt pedagoga uzstādītos mērķus (Raiss, 2000, 615).

Bērns novērtē pedagoga iejūtību, rūpes un kritērijs ir pedagoga ieinteresētība par viņa dzīvi, laiks, ko pedagogs velta tikai viņam, bērnam ir ļoti nepieciešams. Pedagoga uzmuntrinājums un atbalsts ir faktors, kas rada uzticības pilnas attiecības starp pedagogu un bērnu. Līdz ar to tas ir priekšnoteikums, lai bērnam veidotos adekvāts pašvērtējums. Tādas attiecības ir arī stimuls bērnam, lai viņš labi mācītos un veiksmīgi iekļautos sabiedrībā. Ja bērns neizjūt pedagoga atbalstu, rodas pretējs efekts: bērnam ir zems pašvērtējums, sliktas sekmes, pēkšņas, impulsīvas darbības, vāja sociālā adaptācija, antisociāla uzvedība. (Kulagina, 1999, 416).

R. Robertsas min bērnu pieņemšanu un akceptēšanu kā vienu no faktoriem, kas veicina augstu pašvērtējumu. (Roberts 2006, 139). Tas nozīmē, ka bērns no pedagoga gaida uzmanību un draudzīgu attieksmi. Taču mūsdienās, kad pedagogam ir tik liela slodze, maza alga, ir jādomā, kur papildus nopelnīt iztikai, līdz ar to neapmierinātība ar sevi, bērns nesaņem to pēc kā ilgojas visvairāk. Taču pastāv arī citas attiecības, kad pedagogs par daudz uzspiež bērnam savu klātbūtni. Bērns mīl zināmu sava brīvā laika daļu pavadīt kopā ar draugiem un vienaudžiem. Viņu nebūt neiepriecina tas, ka pedagogs aizpilda šo laiku. Bērnam ir vajadzīga pedagoga pozitīva attieksme, atbalsts tam, ko viņš dara un pedagoga mēģinājums "izlikties" par bērna vienaudzi var izsaukt tikai protestu un neapmierinātību.

V.Reņģes pētījums liecina, ka 1989. gadā zinātnieki S.Adams un H.Openshavs norādīja uz to, ka bērns vēlas sajust pedagoga līdzjūtību, sapratni un gatavību bez skepses viņus uz klausīt. Pētījumi pierādīja, ka tā cieņa, ko pedagogs izrāda bērnam, nesapratnes un mīlestības pilnas attiecības, kas ļoti būtiski nosaka to, kāds būs bērna pašvērtējums (Reņģe, 2000, 614).

Ir pedagogi, kas bērnu, kurš nepiekrīt viņu idejām un vēlmēm, apklusina ar visai ierastiem vārdiem: "Kā es teicu, tā arī būs, jautājums vairāk netiek apspriests." Tas nedod bērnam iespēju runāt un veidot jebkādas attiecības ar saviem pedagogu. Bērns jūtas atstumts un viena no parastākajām reakcijām: bērns aizsūt durvis un aiziet projām bez diskusijas.

Pozitīva saskarsme ar pedagogu, veido harmonisku vidi, kurā bērns mācās un veidojas par pieaugušu cilvēku. Lai bērns un pedagogs izrunātos no sirds, ir vajadzīgs visai liels laiks. Tādā veidā sarunāties vienkārši neiznāk, jo pedagogs savas aizņemtības pēc neatrod laiku, lai uz klausītu un izprastu. Ar laiku pedagogs vairs pat nenojauš, ko bērns domā. Neuz klausīts un neizprasts bērns ar laiku nespēs novērtēt sevi un viņa pašvērtējums būs zems

Bērnam ir īpaši vajadzīga pedagoga mīlestība, kā arī tieši ārēja tās izpausme. Taču gadās, ka pedagogs pats ir izaudzis ģimenē, kur nav pieņemts izrādīt vienam pret otru jūtas un mīlestību. Tāds pedagogs reti, kad bērnam izrāda savu mīlestību. Bērns gaida no pedagoga šo jūtu izpausmi gan vārdos, gan darbos un jūtas ļoti apbēdināts, ja nesaņem to. Bērns jūtas

atstumts un nevienam nevajadzīgs. Pat suns ir priecīgāks un sāk luncināt asti, ja cilvēks runā mīļā tonī ar dzīvnieku (Kulagina, 1999, 427).

Pedagogam ir jāpieliek zināmas pūles, lai līdz ar atzīšanu un atbalstu, viņš spētu novērtēt arī reālo situāciju. Bērns nevēlas dzīvot ar sajūtu, ka saņemot no pedagoga mīlestību, viņam jābūt kam īpašam un sava rakstura veidošanā jāsasniedz pati pilnība. Bērns nevar dzīvot un viņa pašvērtējums nebūs pozitīvs, ja viņam būs jāuzklausā nepārtraukta kritika un neapmierinātība no pedagoga puses.

Pedagoga un bērna sapratne var neveidoties un tam var būt daudzi iemesli. Ja pedagogam nepatīk savs darbs, domājot, ko es šajā „ūķī” esmu pazaudējis, labāk strādātu kādā privātfirmā par lielu atalgojumu. Pedagoģs var uzskatīt, ka viņa grupas bērni ir sliktāki, kā viņi to bija iecerējuši un tas ir iemesls negatīvai attieksmei.

Pedagoģiem ir četras galvenās audzināšanas pieejas:

1. Autoritatīvā – kad visus lēmumus, kas skar bērnu, pieņem pedagogs.
2. Demokrātiskā - lēmumus pieņem pedagogs kopā ar bērnu.
3. Liberālā – pedagogs izsaka savas domas, bet lēmumu pieņem pats bērns.
4. Haotiskā – pedagoga audzināšana izpaužas dažādi, dažreiz kā autoritatīva, dažreiz kā liberāla, dažreiz kā demokrātiska.

Parasti pedagogs ar autoritatīvo audzināšanas stilu – saņem no bērna to, ka bērns kļūst atkarīgs no pedagoga vai arī sāk pretoties tam. Bērns iemācās klausīt pedagogu pat nemēģinot pats izdarīt secinājumu vai pieņemt lēmumu. Kļūstot pieaudzis bērns nereti identificē sevi ar pedagogu un turpina to pašu attieksmi, bērns ir trauksmains, nereti agri pamet skolu, viņam ir emocionālas dabas problēmas. Ir iespējams, ka tieši no šīm izglītības iestādēm nākušais bērns kļūst par likumpārkāpēju, kā parasti, presē pēc traģiskiem notikumiem izjautā noziedznieka pedagogu, kas apliecina, ka bērns bija kluss un paklausīgs, īstajā vārdā apspiests, iebaidīts un atriebības pilns.

Ja pedagogs audzināšanā mēģina izmantot represīvas metodes, bērns ar laiku sāk izrādīt savu pretestību un nepakļaujas pedagoga prasībām. Bērns, kas audzināts, kur tiek

pielietoti fiziski sodi, savā turpmākajā dzīvē pielieto agresiju pret līdzcilvēkiem. Viņam arī novērots zems pašvērtējums, kurš tiek maskēts ar rupju izturēšanos pret sabiedrību (Vorobjovs, 1996, 433).

Demokrātiskais audzināšanas stils daudz labvēlīgāk ietekmē bērnu. Tādās vidēs pedagogam ir vara pār bērnu, taču tā tiek izmantota labvēlīgi. Pedagoģi sniedz padomus bērnam, ko rāda ar savu personīgo piemēru. Bērns netiek audzināts ar varas un spēka pārākumu no pedagoga puses. Pedagoģi par svarīgāko audzināšanas metodi uzskata – sarunu. Pedagoģi novērtē un respektē bērna personīgo viedokli un patstāvību. Pusaudži piedalās lēmumu pieņemšanā, kopā ar vienaudžiem piedalās problēmu risināšanā. Šādā pedagoģiskā vidē bērnu pakāpeniski sagatavo patstāvīgai dzīvei. Līdz ar to izglītības iestādē veidojas uzticības, cieņas un mīlestības pilna atmosfēra. Bērnam ir drošības sajūta un viņam veidojas adekvāts pašvērtējums.

Liberālais audzināšanas stils ir pretējs autoritārajam un nav uzskatāms par īpaši efektīvu. Bērnam nav nekādu aizliegumu un ierobežojumu, pedagogs viņam visu atļauj, liek labas atzīmes tāpat vien. Šādai audzināšanai, kad bērns lēmumus vienmēr pieņem viens pats patstāvīgi, gala rezultāts var būt dažāds. Iespējams bērns izaug izlutināts un pilnīgi negatavs reālajai dzīvei. Viņš nav gatavs uzņemties atbildību, rēķināties ar citiem. Bērns izaug par egoistu, konfliktē ar tiem, kas nedara tā kā vēlas viņš. Cits bērns šo audzināšanas stilu uztver kā pedagoga nevēlēšanos un neieinteresētību par viņa gaitām un problēmām. Viņš sāk pedagogu nosodīt par to, ka tas nav laikus pamācījis, palīdzējis, brīdinājis. Disciplīnu šādā vidē varētu saukt par vāju un bērns izaug, jūtoties pamests un aizmirsts. Iespējams, ka arī no šādas vides nācis bērns var kļūt par nākamo likumpārkāpēju. Tāpat arī šis audzināšanas stils neveicina bērnam adekvātu pašvērtējumu.

Haotiskais audzināšanas stils uz bērnu atstāj ļoti negatīvu iespaidu. Tāds pedagogs pilnīgi neaudzina bērnu. Bieži šāda situācija veidojas vidē, kur pedagogs neatrod kopīgu valodu bērnu audzināšanā. Tādi pedagogi parasti arī sūdzas par to, ka bērni kļūst nevaldāmi, rīkojas agresīvi un nekad neieklausās pedagoga teiktajā.

Ja pedagogs skaidri nenosaka savas prasības un noteikumus attiecībā uz bērnu, tad agri vai vēl bērns ir neziņā un izjūt neticību sev, saviem spēkiem, kā arī pedagogam. Viņam biežāk novēro antisociālu uzvedību, uzvedību, kas ir nepieņemama apkārtējai sabiedrībai.

Audzinašanas stils pedagogijā ietekmē bērna pašvērtējuma veidošanos un tās pozitīvu attīstību. Pedagoga attieksmes, kurām pateicoties bērns jūtas mīlēts un pieņemts, rada analogisku sevis nostādīšanu, savas vērtības un veiksmes apzināšanos. Tādā veidā pedagoga siltums, rūpes un mīlestības diktēts prasīgums sekmē adekvāta pašvērtējuma veidošanos. Vēsas un naidīgas attiecības dod pretēju rezultātu (Bišopa, 2002,75).

Bērna attīstība un progress ir atkarīgs no tā, kādā vidē viņš mācās, īpaši uzsverot pedagoga nozīmību. Pētījumi rāda, ka tas pedagogs, kas ir spējis bērnam radīt atmosfēru, kurā bērni jūtas mīlēti un vajadzīgi, rada visus apstākļus, kad bērnam veidojas adekvāts pašvērtējums, pie kam arī pats pedagogs šajā gadījumā ir ar adekvātu pašvērtējumu. (Vorobjovs, 1996, 439).

Mūsdienu pedagogs un mūsdienu skola. Visa sākums ir katra personīgais mērķis, savas izaugsmes pētījums. Svarīgi, lai šīs vīzijas būtu pozitīvas, lai tas motivētu mainīties, sevi pastāvīgi pilnīgot. Pedagogs šodienas izglītības procesā sevi saredz kā konsultantu; sabiedrības partneri ar skolēniem, to grupu; padomdevēju sarežģītās zināšanu apgaves mācīšanās situācijās; ceļvedis, kas palīdz skolēniem dzīvot dzīvi mainīgajā sociāli ekonomiskajā situācijā; cilvēku – draugu, kurš palīdz saskarsmes mākslā un kritiskā savas darbības izvērtēšanā; ekspertu, kas prot katram skolēnam rast vajadzīgo atbalstu vajadzīgajā vietā vajadzīgajā brīdī; diskusiju, sarunu partneris, kas labi pārzina grupu un komandu darbu ar savām plašajām un daudzveidīgajām zināšanām, prasmēm, dzīves pieredzi un attieksmi pret dzīvi, palīdz risināt dzīves problēmas ikkatram, ikvienam; partneris pētniecības darbā, izstrādājot projektus, veicot padziļinātu zinātniski pētniecisko darbu; domubiedru attīstības redzējumā, dzīves māku apgūvē (Ivanova, 2009,55).

„Mācoties skolā, aizvien biežāk tiek pakļauti masveida automatiskumam, kur uz jautājumu jāzin maksimāli ātra atbilde, kur izslēgta ilga, uz unikalitāti tendēta iegremdēšanās, „par” un „pret” izvērtēšana un tamlīdzīgi. Šāds cilvēks dzīvē zaudē pats sevi,

tas ir, atšķirīgu spriestspēju, tiekies uz neatkārtojamo, pārdzīvot, paredzēt un galu galā – būt pašam sev. Dzīvē ir divas būtiskas zināšanu, prasmju un iemaņu jomas. Viena ir tā, ko skolā māca, bet otra, ko skola nemāca, tas ir, dzīves zināšanas. Ne jau tas ir dzīves gudrs, kurš guvis vislabākās atzīmes skolā, bet gan tas, kurš reizēm pat uz labo atzīmju rēķina, cenšas iegremdēties dzīves likumsakarībās, tas ir, izprast sevi, jo visinteresantākās zināšanas ir zināšanas par sevi. Izprotot sevi, izprotu pasauli. Izglītības sistēmai nebūtu jābūt tik automātiskai – tajā vajadzētu būt ar kaut kam no neatkārtojamās dzīves. Līdz ar to vairāk būtu jāmeklē tie, kas spētu mācīt dzīves mācību, ka katram savu dzīvi padarīt neatkārtojamāku, laimīgāku, un kā iemācīties civilizēti atbrīvoties no ciešanām. Paradokss, bet reizēm liekas, ka to varētu darīt tieši tie, kas dzīves meklējumos ir vairāk paļāvušies paši uz sevi, nevis gaidījuši, kad skola viņus kaut kam pielīdzinātu. Šādus cilvēkus skolā gribētu strādājam vairāk. Ir jau saprotams, ka par skolotāja algu diez ko motivējoši tas nav. Un tad mums, skolēniem, nekas cits neatliek, ka paļauties uz *mazāku* cilvēku, tas ir, ikdienišķu, parastāku skolotāju, kas arī tāpat ka daudzi citi dzīvo no algas līdz algai, runā par veikala cenām, par krīzi un grūto dzīvi. Cik lielā mērā šādi *ierindnieki* spēj mums dot citas, jaunas, vēl nebijušas cerības?!” (Jansons, 2009, 1160)

Savu misiju skolotājs var realizēt tad, ja viņš pats ir realizējies un laimīgs cilvēks. No skolotāja pārlicības, neatlaidības un profesionālās kompetences lielā mērā ir atkarīga skolēna vēlme un prasme saskatīt savu dzīves jēgu, analizēt un objektīvi vērtēt savu un citu darbību, plānot un realizēt savu darbību iecerētā mērķa virzienā.

Skolotāja pašvērtējumu ietekmē sociāli ekonomiskie faktori un pedagoģiskās vides faktoru mijiedarbība, arī mācību procesā prasmīgi īstenotā sadarbība. Skolotāja vilšanās darbā atsaucas arī uz skolēnu mācību sasniegumiem, skolotāja pašvērtējums ietekmē skolēnu mācību rezultātu un līdz ar to arī pašvērtējumu. Skolēni sekos savam skolotājam un viņa ideāliem, ja jutīs viņa personības spēku, aizrautību sava darbā (Lanka, 2010, 65).

Secinājumi:

- Ja bērns nejūt pedagoga mīlestību un labvēlību, viņš nevar maksimāli attīstīt savas spējas, viņam nevar veidoties adekvāts pašvērtējums.

- Bērnam padodas mācības tad, kad ir apmierinātas viņa emocionālās vajadzības.
- Drošības izjūta un pašapziņa veicina domāšanu un uztveri.
- Tēma, kas skar bērna pašvērtējuma atkarību no pedagoga pašvērtējuma, ir aktuāla un tās aktualitāte sabiedrībā ar laiku var tikai pieaugt. Jo, kā liecina veiktie pētījumi, tad izglītības iestāde un, jo īpaši pedagogs, nosaka bērna tālākvirzību un attīstību.
- Pedagogi ar pozitīvu un adekvātu pašvērtējumu spēs izaudzināt paaudzi, kas apzināsies savu vērtību un reālās iespējas dzīvē.

5.Pētnieciskā daļa par pedagoga pašvērtējuma ietekmi uz jaunākā skolas vecuma bērnu pašvērtējuma veidošanos.

5.1. Pētījuma organizācija un metodoloģija

Lai varētu pārbaudīt bakalaura darbā izvirzīto hipotēzi , praktiskajā pētījumā tika izmantotas šādas pētniecības metodes:

- anketēšana
- intervija
- pārrunas

Anketēšana ir grupveida pētniecības metode, kuru var lietot gan anonīmi, gan pieprasot anketējamās personas vārdu un uzvārdu (Jurgena, 2002, 47).

Anketēšana tika izvēlēta ar mērķi aptaujāt pēc iespējas vairāk skolēnu un skolotāju, lai iegūtu objektīvus rezultātus un pārbaudītu studiju darba izvirzīto hipotēzi.

Skolotājiem anketas jautājumi tika sastādīta ar mērķi noskaidrot, kāds ir viņu viedoklis par pedagoga, tāpat sava, pašvērtējuma nozīmi pedagoģiskajā procesā. Cik lielā mērā skolotājus ietekmē skolēna pašvērtējums, un kā var veicināt sekmīgu abpusēju pašvērtējumu mijiedarbību. Anketā skolotājiem bija arī jautājumi, ar kuru palīdzību ir noskaidrost, kā skolotāji paši saprot pašvērtējuma veidošanos, no kā ir arī atkarīgs, kāds pašvērtējums veidosies viņu mācāmajiem bērniem. Arī pedagoģiskajā literatūrā lasāms, ka no skolotāja pārliecības, neatlaidības un profesionālās kompetences lielā mērā ir atkarīga skolēna vēlme un prasme saskatīt savu dzīves jēgu.

Aptaujāti tika Gulbenes skolu - Gulbenes 2.vsk., Gulbenes vsk. un Bērzu pamatskolas 31 skolotājs, kuri strādā ar minēto skolu 3.klašu skolēniem.

Pārrunas ir pedagoģisko parādību izziņas veids sarunas procesā dabiskos dzīves apstākļos (stundā, pēc stundām u.c) (Jurgena, 2002, 47)

Pārrunas ar skolēniem tika veiktas īsi pirms mācību gada beigām, nepiespiestā gaisotnē, savā klases telpā. Jautājumi pārrunām tika veidoti, lai konkrētāk noskaidrotu anketās uzdotos jautājumus.

Savukārt anketu jautājumi tika sastādīti ar mērķi noskaidrot kāds pētāmajiem skolēniem ir pašnovērtējums. Pedagoģiskajā literatūrā lasāms, ka ar bērniem, kuriem ir pozitīvs pašvērtējums, ir daudz vieglāk kontaktēties.

Bērns no pedagoga gaida uzmanību un draudzīgu attieksmi. Ar anketas jautājumiem tika noskaidrots, kas ir tie faktori no skolotāja puses, kas liek skolēnam priecāties, kas skumt. Arī no tā, kā lasāms teorētiskajā daļā, ir atkarīga pašvērtējuma veidošanās.

Pārrunām un anketēšanai tika izraudzīti Gulbenes pilsētas skolu - Gulbenes 2.vsk., Gulbenes vsk. un Bērzu pamatskolas 3.klašu skolēni, pavisam 63.

5.2 Pētījuma rezultātu apkopojums un analīze

5.2.1 Skolotāju anketu un interviju rezultātu apkopojums un analīze

Skolotājiem pirmais anketas jautājums - Vai, jūsuprāt, pedagogam pedagoģiskajā darbā ir nepieciešams savs un sava darba pašnovērtējums?

Šis jautājums radās pamatojoties uz atziņu - Pašvērtējums ir personības, savu iespēju, īpatnību un vietas (starp citiem cilvēkiem) novērtējums, svarīgs uzvedības regulators. Tiek skaidrots, ka no pašvērtējuma ir atkarīgas cilvēka attiecības ar apkārtējiem, viņu prasīgums pret sevi, attieksme pret panākumiem un neveiksmēm. Līdz ar to pašvērtējums ietekmē darbības efektivitāti, kā arī personības tālāku attīstību (Vorobjovs A, 1996).

2.attēls Skolotāja pašvērtējuma nepieciešamība pedagoģiskajā darbā

Kā redzams attēlā 87% skolotāju atzīst, ka sevis un sava darba pašvērtējums ir nepieciešams, 6% atzīst, ka ne tik ļoti un 7%, ka tas ir lieks.

Intervijā, papildinot domas par šo jautājumu, izskan, ka lielākā daļa skolotāju pašvērtējumu uztver kā sava darba izvērtējumu, mazāk attiecinot to uz prasīgumu pret sevi, savu īpašību, spēju un uzvedības izvērtējumu. Iespējams, ka tādēļ ir šie 13% skolotāju, kas uzskata, ka tas nav tik ļoti vai vispār nav vajadzīgs. Šie skolotāji min, ka tā ir kārtējā liekā papīru aizpildīšana, kas tiek prasīta no vadības puses un nenes daudz labuma.

Otrais anketas jautājums – Cik svarīgs jūsu darbā ir skolēna pašvērtējums?

Ja reālās iespējas nesaskan ar pretenziju līmeni, iespējams, ka cilvēks nepareizi novērtē sevi un viņa uzvedība kļūst neadekvāta (Vorobjovs, 1996).

Adekvātu pašvērtējumu uzskata par pamatu un galveno faktoru, kas veicina sekmīgu mācīšanos, darbu un saskarsmi. Izlasot dažādu autoru skaidrojumus par pašvērtējumu, jāsaprot, ka skolotājam vajadzētu zināt, kā skolēns vērtē sevi, vai viņa pašvērtējums nav par augstu vai par zemu. Tāpēc anketa uzdots šāds jautājums.

3.attēls *Skolēna pašvērtējuma nepieciešamība pedagoģiskajā darbā*

Anketu rezultāti liecina, ka 93% skolotāju ir svarīgi saņemt skolēna pašvērtējumu. Komentāros tiek paskaidrots, ka tādā veidā viņi saņem atgriezenisko saiti, un var izvērtēt savu turpmāko darbību un rīcību. Skolotāji saprot, ka vieglāk strādāt ar skolēnu, kura pašvērtējums ir adekvāts. 7% skolotāji uzskata, ka skolēna pašvērtējums viņiem nav galvenais, un ka nav pareizi skolēnam likt rakstīt par saviem trūkumiem.

Trešais jautājums – Vai pedagoga pašvērtējums var ietekmēt sākumskolas skolēna pašvērtējuma veidošanos?

4.attēls *Pedagoga pašvērtējuma ietekme uz skolēna pašvērtējuma veidošanos*

Lielāka daļa skolotāju – 93% piekrīt, ka pedagoga pašvērtējums ietekmē to, kāds pašvērtējums veidosies skolēnos. Pie izvirzītās hipotēzes ir svarīgi uzzināt, kā skolotāji izprot šo mijiedarbību. Komentāri šim apgalvojumam ir dažādi:

- Ja pedagoga pašvērtējums ir zems, viņam skola nebūtu ko darīt. Tikai skolotājs ar augstu pašvērtējumu var palīdzēt skolēnam pacelt savējo.
- Skolotājs ar augstu pašvērtējumu spēj nodrošināt mācību vielas kvalitāti, sekmīgu sadarbību ar skolnieku, pozitīvu gaisotni, kuras ietekmē arī skolēna pašvērtējums paaugstinās.
- Ja skolotājs spēj adekvāti novērtēt sevi, skolēns mācīsies no laba parauga.
- Ar savu darbu, ar prasmi atzīt kļūdas, atvainoties, skaļi izsakot sev adresētu kritiku, arī jautājot pēc padoma skolēniem, skolotāja rāda, ka sevi vajag vērtēt, ka drīkst kļūdīties, bet galvenais – to apzināties un labot.
- Skolotājam ar zemu pašvērtējumu būs grūti pacelt zemo pašvērtējumu skolēnam.
- Sākumskola skolēns daudz mācās no sava skolotāja.

- Pedagogs ar augstu pašvērtējumu saviem skolēniem arī prasa augstus rezultātus, kas ir par iemeslu arī skolēna pašvērtējuma celšanā.

3% pedagogu viennozīmīgu atbildi nevarēja sniegt, bet 4 % pedagogu šķiet, ka skolēna pašvērtējums neveidojas no skolotāja pašvērtējuma, piemērinot to, ka pašvērtējuma veidošana ir lieka papīra kalnu un birokrātijas veidošana.

Ceturtais jautājums anketā – Vai jūs piekrītat tam, ka pedagogs ar adekvātu pašvērtējumu nodrošina to, ka arī skolēnam būs adekvāts pašvērtējums?

Ar šī jautājuma palīdzību tika noskaidrots, vai arī skolotāji piekrīt darbā izvirzītajai hipotēzei.

5. attēls Skolotāja adekvāta pašvērtējuma nodošana skolēnam

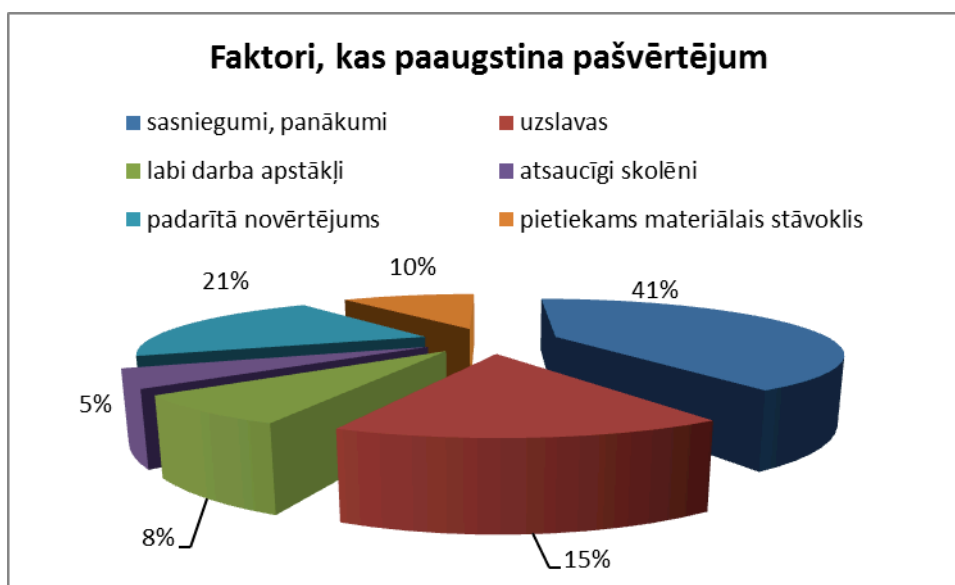

80% skolotāju daļēji piekrīt šim apgalvojumam un tikai 20% piekrīt, ka tā ir. Tas nozīmē, ka skolotāji saprot, ka viņu profesionālā kompetence, t.i., spēja nodrošināt kvalitatīvu, radošu mācību darbu, atsaucas uz to, kādus rezultātus skolēni uzrādīs mācībās. Taču ņemot vērā intervijā izteiktos komentārus, ir secināms, ka skolēnu vidū mazākums ir „labo skolēnu”, vairums ir to, kas mācās viduvēji vai kuri neizrāda vēlmi mācīties, tad pedagogam šķiet, ka viņš nevar iespaidot skolēna mācību sasniegumus, jo skolēns pats neko nevēlas. Jau iepriekš tika minēts, ka lielākai daļai skolotāju pašvērtējums saistās ar mācību darba izvērtēšanu, taču lielāka uzmanība būtu jāveltī psiholoģiskajām zināšanām, prasmēm,

savas pieredzes, attieksmes un izjūtu analīzei, ieinteresētībai par katra bērna sasniegumiem, atbalstīšanai, skolēna individuālo īpatnību un īpašību ievērošanai. Tātad skolotājiem būtu jāpilnveido sava psiholoģiskā kompetence. Arī vairākos literatūras avotos tika minēts, ka dažādu pedagoģisku problēmu cēlonis ir pedagogu psiholoģiskās kompetences trūkums, kā rezultātā mūsdienīgas pedagoģisks pieejas izrādās neefektīvas gan mācību, gan audzināšanas procesā.

Lai varētu iemācīt bērnam justies labi, arī pedagogam ir sevi jāmīl. Skolotājam pašam ir jābūt tām rakstura īpašībām, kuras viņš vēlas ieaudzināt savos skolēnos. Skolotājam ir jāsaprot, kas labi liek justies viņam, tad viņš arī sapratīs, kas jādara, lai labi justos viņa audzēknis. Tāpēc intervijā skolotājiem tika uzdots šāds jautājums – Kas, jūsuprāt, pašvērtējumu paaugstina?

6. attēls Pašvērtējumu paaugstinošie faktori

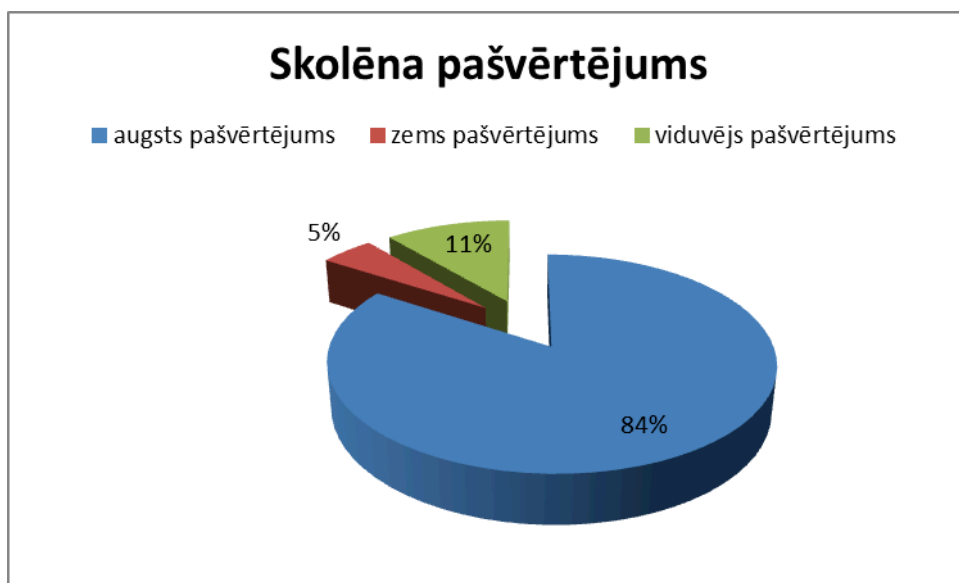
Minētajās atbildēs skolotāji uzskaita faktorus, kas, pēc viņu domām, ir svarīgi gan bērna, gan sava paša pašvērtējuma paaugstināšanai. Un tā - 41% pedagogu min, ka pašvērtējumu paaugstina sasniegumi un panākumi, 21% - padarītā novērtējums, 15% - uzslavas, 10% - ka svarīgs ir arī pietiekams materiālais stāvoklis, 8% - labi darba apstākļi un 5% - ir svarīgi, lai būtu atsaucīgi skolēni.

5.2.2 Skolēnu anketēšanas un pārrunu rezultātu apkopojums un analīze

Skolēnu anketas pirmajā jautājumā skolēniem bija jānovērtē sevi, iekrāsojot tās rakstura īpašības, kas viņam piemīt. Ar šī jautājuma palīdzību tika noskaidrots, kāds ir skolēnu pašvērtējums – kā viņš vērtē pats sevi. Īpašības bija gan labās, gan sliktās. Pedagoģiskajā literatūrā tika minēts, ja pašvērtējums ir augsts, tad cilvēks ir pozitīvi noskaņots, možs, aktīvs un gatavs pieņemt apkārtējo pasauli. Prakses laikā bija vērojams, ka sākumskolas skolēni pārsvarā tādi ir, bija arī klusāki un sevī ierāvušies. Tad arī radās jautājums, kāpēc bērns ir kluss un neaktīvs? Pie vainas zems pašvērtējums?

Apkopojot anketas pirmo uzdevumu, rezultāti bija šādi:

7.attēls Skolēna pašvērtējums

84% jeb 53 skolēnu no 63 sevi novērtējot, izvēlas tikai labās rakstura īpašības, tātad var secināt, ka viņiem pašvērtējums ir augsts. 11% jeb 7 skolēni savā raksturā saskata gan labās, gan sliktās rakstura īpašības, bet 5% sevī redz tikai sliktu, tātad tikai 3 skolēniem no 63 pašvērtējums ir zems.

Ja skolotāji veiktu šādu pētījumu savā audzināmajā klasē, tad varētu tālāk pavērot – cik no šiem augstajiem pašvērtējumiem ir adekvāti? Kā panākt pašvērtējuma pacelšanu skolēniem ar zemu novērtējumu? Kas pie vainas šim zemajam novērtējumam?

Pēc V. Muhinas veiktā pētījuma, psihologs L.Stouts ir pirmais, kurš pētīja sabiedrības ietekmi uz bērna pašvērtējumu. Viņš pierādīja, ka tajā vidē, kur starp bērniem un pedagogiem valda savstarpēja cieņa, mīlestība un izpratne, bērni ir neatkarīgāki, vairāk piemēroti sabiedriskais dzīvei un viņiem ir adekvāts pašvērtējums (Muhina, 1999, 450).

Skolotāju anketās tika noskaidrots, kādus faktoros skolotāji uzskata par galvenajiem pašapziņas celšanā. Vai arī skolēniem tie ir svarīgi?

Skolēniem otrais uzdevums anketās bija paturpināt teikumu „ Es skolā jūtos labi, ja.....”

8.attēls Iemesli, kas skolēniem skola liek justies labi

Attēlā vērojams, ka skolēniem ir ļoti svarīgi, ka viņš kolektīvā tiek pieņemts, ka viņam klasē ir draugi. Anketās arī tika minēts, ka skolēns jūtas atstumts, jo ar viņu neviens nedraudzējas. Kā tāds skolēns tad var domāt par mācībām? Kādus rezultātus no viņa var gaidīt? Tātad pierādās, ka vide un savstarpējā sapratne un cieņa ir viens no galvenajiem faktoriem pašvērtējuma celšanā.

Arī šī vecumposma īpatnību raksturojumā ir teikts, ka mācību rezultāti ir atkarīgi no bērna motivācijas, no tās kultūras, mikrovides, kurā viņš aug, vērtībām. Bērns izjutīs pašcieņu

un cienīs citus, ja viņš ticēs, ka tas, ko viņš jūt un dara ir nozīmīgs. Ja bērnu pazemo un noliedz viņa domas un jūtas - bērns jūtas nevērtīgs.

Nākamā svarīgā lieta ir skolotāju uzslavas. Pārrunu rezultāta arī noskaidrojās cik skolēniem uzslavas ir svarīgas.

9.attēls Skolotāja uzslavu svarīgums skolenam

Bērni arī paskaidro:

- ka pēc saņemtās uzslavas jūtos novērtēts
- ja jūtos vientuļš, tad vajag skolotāja uzslavu
- uzslava palīdz, ja kaut ko nesaprotu
- ja mani paslavē, jūtos laimīgs
- pēc uzslavas es vairāk pacenšos
- ja paslavē, es ātrāk pabeidzu darbu
- tad jūtamies atbalstīti
- uzslava ir svarīga, tā dod spēku nākamajiem darbiem
- uzslava iedrošina
- saprotu, ka mans darbs tad nav velts

Attēlā redzams, ka daži bērni uzslavas nav vajadzīgas, to viņi pamato:

- man palīdzība nav vajadzīga, pats visu saprotu

- nepatīk, ka mani liela
- nav svarīgi, ka tu saņem uzslavu, ir svarīgi, ka tu labi mācies.

Dažiem skolēniem uzslava ir vajadzīga tikai dažreiz, ja kaut ko nesaprot.

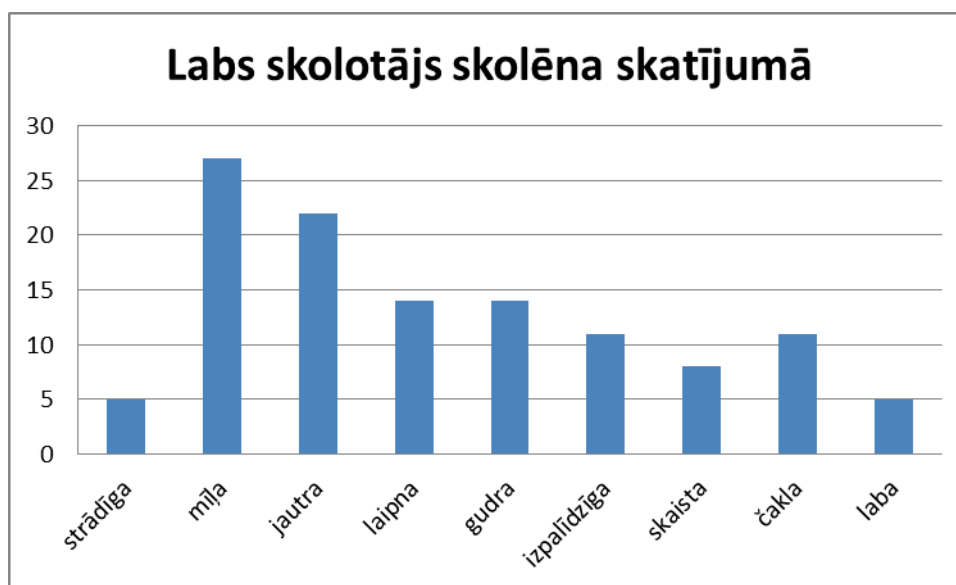
Nākamās svarīgās lietas, kas skolēnam labi liek justies skolā, ir paša skolotāja labsajūta. Ja skolotāja ir priecīga arī bērns jūtas labi un droši. Pārrunās arī tika jautāts vai un kā skolotāja garastāvoklis ietekmē skolēna labsajūtu skolā. Vairums skolēnu atbildēja, ka jā un to pamatoja šādi:

- ja skolotāja ir nervoza, tad sliktāk māca
- ja skolotājam ir slikts garastāvoklis, tad arī man ir slikts garastāvoklis
- ja skolotāja ir dusmīga, tad viņa kliedz un tas man nepatīk
- ja skolotāja ir dusmīga viņa liek mums pildīt pašiem, nepaskaidro
- ja skolotājam slikts garastāvoklis, tad stunda ir neizdevusies

Daži skolēni atbildēja, ka skolotāja garastāvoklis viņus neietekmē, jo viņiem esot savs garastāvoklis.

Nākošais uzdevums skolēnu anketās bija uzrakstīt, kāds, viņuprāt, ir labs skolotājs.

10. attēls *Labs skolotājs skolēna skatījumā*

Bērna attīstība un progress ir atkarīgs no tā, kādā vidē viņš mācās, īpaši uzsverot pedagoga nozīmību. Pētījumi rāda, ka tas pedagogs, kas ir spējis bērnam radīt atmosfēru, kurā bērni jūtas mīlēti un vajadzīgi, rada visus apstākļus, kad bērnam veidojas adekvāts pašvērtējums, pie kam arī pats pedagogs šajā gadījumā ir ar adekvātu pašvērtējumu. (Vorobjovs A, 1996, 439).

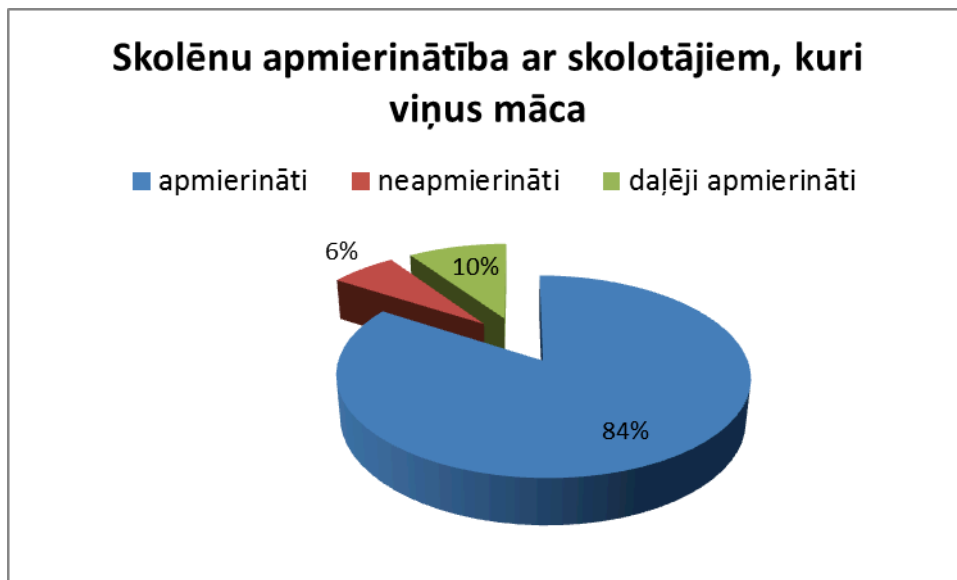
Ļoti redzami pierādās šajā attēlā – saņemt mīlestību bērnam ir pats svarīgākais. Tālāk ir vērojams, un, tas arī izskanēja pārrunās, ir svarīgi, ka skolotājs iesaistās kopā ar bērniem nodarbībās, rotaļās, ved bērnus ekskursijās, kopā priecājas. Tā bērni un skolotājs var iepazīt viens otru neformālā gaisotnē.

Attēlā var vērot, ka skolēnam nav mazsvarīgs arī skolotāja vizuālais tēls.

Skolēnu anketas pirmais uzdevums bija ielikts ar mērķi noskaidrot skolēna pašvērtējumu. No rezultātu apkopojuma var secināt, ka ļoti lielai daļai pašvērtējums ir augsts. Izsecinot no pedagogiskās literatūras, šie skolēni saņem labvēlīgu attieksmi un skolotāju sapratni. Vai tiešām tā tas ir?

Pārrunās ar skolēniem tika jautāts, vai viņi ir apmierināti ar saviem skolotājiem?

2.attēls Skolēnu apmierinātība ar skolotājiem

84% skolēnu ir apmierināti ar saviem skolotājiem, 10% apmierināti daļēji, 6% ar skolotājiem nav apmierināti.

Pārrunu rezultāta tika noskaidrots, kas viņiem savos skolotājos patīk, bet kas nepatīk.

Patīk, jo skolotājas

- ir mīļas
- ir izpalīdzīgas
- ir gudras
- ir labas
- ir laimīga
- mūs māca
- ved ekskursijās
- ir jautras
- ir saprotošas
- ir aktīva

Nepatīk, ja

- ja viņas ir dusmīgas
- bļauj, dusmojas
- skolotāja ir veca
- ir neapmierināti

Interesanti ir tas, ka šie rezultāti ir gandrīz līdzīgi ar rezultātiem, kuros tika pētīts skolēna pašvērtējums. Varētu būt, ka skolēni ar augstu pašvērtējumu ir vairāk apmierināti arī ar pārējiem, pozitīvāk pieņem apkārt notiekošo. Skolēni ar vidēju pašvērtējumu meklē kļūdas arī citos, bet tie skolēni, kas ir neapmierināti ar sevi, viņi ir neapmierināti arī ar pārējiem un apkārt notiekošo. Šo pētījumu tālāk varētu veikt klašu audzinātāji, ja anketās būtu norādīts autors.

Meklējot pierādījumus darbā izvirzītajai hipotēzei, svarīgs ir nākošais jautājums. Tas tika uzdots pārrunās.

Kuram cilvēkam – skolotājam, filmu vai multfilmu varonim vai kādam no vecākiem, jūs gribētu līdzināties? Svarīgs tas šķiet tāpēc, ka pašvērtējums lielā mērā ir atkarīgs no tā, ar ko mēs sevi salīdzinām un kādu mērauklu izmantojam.

12. attēls *Persona, kurai skolēns gribētu līdzināties*

Pārrunās noskaidrojās, ka lielākā daļa skolēnu kādam grib līdzināties, jo šajā persona ir kaut kas tāds, ko viņš gribētu iemantot sev. Ir labi, ja skolotājs vai vecāki zina, kas ir šī persona, lai varētu kopā pārrunāt un izvērtēt, cik labu paraugu viņš sev izvēlējis.

Šajā vecumā bērnam ļoti iecienītas ir multfilmās un filmās, to varam redzēt šai attēlā. Līdz ar to ir izveidojušies savi varoņu favorīti. Tomēr ir vērojams, ka reālajā vidē lielu vietu skolēna dzīvē ieņem pedagogs. Pārsteidzoši maz skolēnu vēlas līdzināties kādam no saviem vecākiem. Salīdzinoši liela daļa negrib līdzināties nevienam, paskaidrojot „ es esmu tāds kā esmu un nevienam negribu līdzināties”. Tātad skolēnam augsts pašvērtējums. Bet cik tas ir adekvāts? Vienā no anketām skolotāja raksta „ Tiem skolēniem, kas sevi nenovērtē, ļoti nepieciešams atbalsts, uzslava. Tiem, kas sevi pārmēru slavē, ir nepieciešams „piezemējums”. Skolotājs ar adekvātu pašvērtējumu ir kā līdzsvara regulētājs, kas jaunākā skolas vecuma bērniem rada izpratni par pašvērtējuma objektivitāti”.

Ar šī jautājuma palīdzību ir noskaidrojies, ka daudz skolēnu piemēru ņem no skolotāja, tādēļ ir svarīgi, kādi ir pedagogi - ar augstu vai zemu pašvērtējumu.

Pētījuma rezultāti pierāda, ka izvirzītā hipotēze – skolotāja adekvāts pašvērtējums nosaka to, ka arī bērnam būs adekvāts pašvērtējums – apstiprinās.

6. Secinājumi un ieteikumi.

Pēc pedagoģiskās literatūras analīzes par pašvērtējumu, skolēnu un skolotāju pašvērtējumu mijiedarbību izpētes var secināt:

1. Pašvērtējums ir saistīts ar cilvēka panākumiem un neveiksmēm, viņa kritisko attieksmi pret sevi un attiecībām ar apkārtējiem.
2. Cilvēks ar adekvātu pašvērtējumu ir pozitīvi noskaņots, možs, aktīvs, gatavs uz pārmaiņām, veselīgi pieņem kritiku.
3. Nesavtīga mīlestība nodrošina bērna pilnvērtīgu attīstību.
4. Bērnam padodas mācības tad, kad ir apmierinātas viņa emocionālās un fiziskās vajadzības.
5. No pedagoga darba ir atkarīgs, cik kvalitatīvas zināšanas un iemaņas iegūs bērns, kāda būs viņa motivācija un darba prieks.
6. Sākumskolas skolēniem lielākai daļai ir augsts pašvērtējums. Skolotājiem jāstrādā, pie tā, lai tas veidotos adekvāts.
7. Ar labu personīgo paraugu pedagogs var būtiski ietekmēt skolēna pašvērtējuma veidošanos.
8. Lielākai daļai skolotāju pašvērtējums asociējas ar sava darba izvērtēšanu un ir samērā negatīva nostāja pret to. Kursos pedagogiem būtu jāatsvaidzina jēdziens „pašvērtējums”. Tā skaidrojums gan no pedagoģijas, gan no psiholoģijas skatupunkta.
9. Samērā maz skolotāju saprot, ka jāvērtē arī sava attieksme, emociju paušana un saskarsmes kultūra pret skolēniem. Acīmredzot, organizējot kursus pedagogiem, organizatoriem un kursu vai semināru vadītājiem par to būtu jāpadomā.
10. Sākumskolā skolēns ļoti daudz mācās no sava skolotāja, nevis no vecākiem, tādēļ var teikt, ka izvirzītā hipotēze – skolotāja adekvāts pašvērtējums nosaka to, ka arī bērnam būs adekvāts pašvērtējums – apstiprinās.

7. Izmatotās literatūras un informācijas avotu saraksts

1. *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmskolā.* (2000). Rīga: RPIVA Ģimenes un pirmskolas pedagoģijas katedra, 87 lpp.
2. Bikše, K. (2008). *Lūdzu, skolotāj!* Rīga: Sia „Kvalitātes vadība”,
3. Bikše, K. (2009). Par skolēna attiecībām ar skolotāju. Bikše K. (redakt.) *Labdien, skolotāj!* Rīga: Apgāds „Skola un ģimene”, 9 -14.lpp.
4. Bishop, J. L. (2008) *A Comparative Analysis of Self-esteem, School Involvement, Family Cohesiveness and Academic Achievement in Seventh and Eighth Graders Dependent Upon Their Relative Age.* New York: ProQuest.
5. Bišopa, S. (2002). *Attīsti savu pašpārliecību.* Rīga: Pētergailis, 106 lpp.
6. Branden, N. (1992) *The Power of Self-esteem.* New York: HCI.
7. Collins, M. (2009) *Raising Self-Esteem in Primary Schools.* London: Sage.
8. Čehlova, Z. (2002) *Izziņas aktivitāte mācībās.* Rīga : RaKa, 136 lpp.
9. Čehlovs, M. (2008) *Vecāko klašu skolēnu personības pašnoteikšanās attīstības humanitārie pamati.* Promocijas darba kopsavilkums. Rīga : LU, 85 lpp.
10. Hannell, G. (2012) *Promoting Positive Thinking: Building Children's Self-Esteem, Self-Confidence and Optimism.* London: Routledge.
11. Ivanova, I. (2009) Mana pedagoģiskā karjera .*Skolotājs*, nr. 4, 55 lpp.
12. Jansons, K (2009). Un lai man skola tam vairāk dod laika. Bikše K. (redakt.) *Labdien, skolotāj!* Rīga: Apgāds „Skola un ģimene”, 115 -117lpp
13. Jurgena, I. (2002). *Vispārīgā pedagoģija.* Rīga: Izglītības soli, 47 lpp.
14. Kempbels, R. (1991). *Kā patiesi mīlēt pusaudzi.* Rīga: LBDS Jaunatnes apvienība, 114 lpp.
15. Kivle, I. (2012). Personība postmodernisma laikmetā. *Audzinātājs* nr. 2, 23 lpp.
16. Koķe, T. (2003.) *Nepārtrauktā izglītība: galvenie uzdevumi un to īstenošana. Nepārtrauktās izglītības sociāli pedagoģiskie aspekti.* Rīga: SIA „Izglītības soli”

17. Kons, I.(1982) „ES” atklāšana. Rīga: Avots, 334 lpp.
18. Kramiņš, E. (2012). Personības jēdziena izpratne mūsdienu izglītības sistēmā.
Audzinātājs nr. 2, 11 – 15 lpp.
19. Lanka, A. (2010). Skolotāja pašvērtējumu ietekmējošie faktori. Latvijas Skolotāju 14. kongresa rakstu krājums *Izglītība un audzināšana Latvijas sabiedrībai* (29.04.2009). Rīga: Latvijas Nacionālā Skolotāju savienība, 65 – 67 lpp.
20. Lieģenieces, D. (1998). *Pirmsskolas vecuma bērna audzināšanas un personības veidošanās problēmas*. Rīga: Mācību apgāds, 35 lpp.
21. Lipka, R. P. and Brinthaupt, T. M. (1999) *The Role of Self in Teacher Development*. Albany, New York: SUNY Press.
22. *M.Rozenberga pašvērtējuma – pašcieņas skala 1965.g.* (2003). Rīga: RPIVA un LU
23. Martinsone, K. (1997). Adekvāts pašvērtējums – optimālas pašizjūtas garants. Krāj. *Personības pašizjūta un identitāte* . Rīga: LU Pedagoģijas un psiholoģijas institūts, 202 lpp.
24. Mecca, A. M. (1989) *The Social Importance of Self-esteem*. California: University of California Press.
25. Miller, D. and Moran, T. (2012) *Self-esteem: A Guide for Teachers*. London: Sage.
26. Mruk, C. (2006) *Self-Esteem Research, Theory, and Practice: Toward a Positive Psychology of Self-Esteem*. New York: Springer.
27. Ozoliņš G. (2010). Pašizpaušmes estētiskais faktors sākumskolā. Latvijas Skolotāju 14. kongresa rakstu krājums *Izglītība un audzināšana Latvijas sabiedrībai* (29.04.2009). Rīga: Latvijas Nacionālā Skolotāju savienība, 120 – 121 lpp.
28. Parkay, F. W. (2006) *Curriculum and Instruction for Becoming a Teacher*. USA: Person Education.Inc
29. *Pedagoga kalendārs*. (2000 – 2001), 156-169 lpp.
30. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca (2000). Rīga: Zvaigzne ABC, 61.lpp.

31. Perepjolkina, V. (2000). *Treņingrupas programmas izstrādāšana un tās.pielietošanas efektivitātes noteikšana pusaudžu pašapziņas struktūras traucējumu korekcijā*, Rīga: kvalifikācijas darbs RPIVA.
32. Plotnieks, I. (1988). *Psiholoģija ģimenē*. Rīga: Zvaigzne ABC, 191 lpp.
33. Pollard, A. (2002) *Readings for Reflective Teaching*. London: Continuum.
34. *Psiholoģijas vārdnīca*. (1999). Rīga: Mācību grāmata
35. Psiholoģiskā pedagoģija. *Skolotājs*, 2009, nr.3, 60 lpp
36. Reņģe V. “Psiholoģija. Personības psiholoģija.” – Zvaigzne ABC, 2000., 125 lpp.
37. Reņģe, V.(1999) *Personības psiholoģiskās teorijas*. Rīga: Zvaigzne ABC, 174 lpp.
38. Rychen,D. S., Salganik,L. H. (2001) *Defining and selecting key competencies*.
Gottingen, Germany: Hogrefe et Huber.
39. Roberts, R. (2006) *Self-Esteem and Early Learning: Key People from Birth to School*.
London: Sage.
40. *RPIVA Studentu zinātniski metodiskie raksti, 1. daļa* (1996), Rīga: Vārti, 198 lpp.
41. Rutka, L. (2009). Pedagoģa psiholoģiska kompetence. *Skolotājs*. Nr 3. 69 – 72.
42. Servuta, Ā., Špona, A.(red.) (1995) *Studenta pašvērtējums*. Talsi: Leptons Media, 43 lpp.
43. *Skolotāju profesijas standarts* (27.02. 2004). IZM rīkojumu nr. 116.
44. Stabiņš, J. (2009). Skolotājs – profesija vai misija? Bikše K. (redakt.) *Labdien, skolotāj!* Rīga: Apgāds „Skola un ģimene”, 111.lpp.
45. Svence, G. (2009). Pozitīvā psiholoģija un atbalsts skolotājiem. Bikše K. (redakt.) *Labdien, skolotāj!* Rīga: Apgāds „Skola un ģimene”, 23.-32.lpp.
46. Špona A. (2010). Attieksme kā iespēja un izaicinājums audzināšanas darbā. Latvijas Skolotāju 14. kongresa rakstu krājums *Izglītība un audzināšana Latvijas sabiedrībai* (29.04.2009). Rīga: Latvijas Nacionālā Skolotāju savienība, 61 lpp.
47. *Vigotskis, Ļ., Piažē, Ž. un mūsdienu psiholoģija*. (1998). Rīga: RAKA, 177 lpp.
48. Vorobjovs, A. (1996). *Psiholoģijas pamati*. Rīga: Mācību apgāds, 321 lpp.
49. Крайг, Г. (2005). *Психология развития*. Питер , 930 lpp.

50. Кулагина, И. Ю. (1999) *Возрастная психология*. Москва, 175 - 416 стр.
51. Мухина, В. С. (1999). *Возрастная психология*. Москва, 450 стр.
52. Райс, Ф. (2000) *Психология подросткового и юношеского возраста*. Санкт-Петербург: Питер, 615 с.
53. Щуркова, Н. (2005) *Прикладная педагогика воспитания*. СПб. : Питер. 366с.

8. Pielikumi

Anketa

1. Vai, jūsuprāt, pedagogam pedagogiskajā darbā ir nepieciešams savs un sava darba pašnovērtējums?

- Ir nepieciešams sava darba pašvērtējums
  - Ir nepieciešams savas personības pašnovērtējums
  - Ir nepieciešami gan viens, gan otrs
  - Cita atbilde
-

2. Cik svarīgs jūsu darbā ir skolēna pašvērtējums?

- Ir svarīgs, tas palīdz plānot manu turpmāko darbu
  - Tas daļēji palīdz mācību procesa plānošanā
  - Man tas nav svarīgs
  - Cita atbilde
-

3. Vai pedagoga pašvērtējums var ietekmēt sākumskolas skolēna pašvērtējuma veidošanos?

- Pedagoģis ar savu darbību un attieksmi var būtiski ietekmēt skolēna pašvērtējuma veidošanos
  - Tikai daļēji skolotājs var ietekmēt to, kāds veidosies skolēns
  - Pedagoģam ir maza loma skolēna pašvērtējuma veidošanās procesā
  - Cita atbilde
-

4. Vai jūs piekrītat tam, ka pedagogs ar adekvātu pašvērtējumu nodrošina to, ka arī skolēnam būs adekvāts pašvērtējums?

- Piekrītu pilnībā
  - Piekrītu daļēji
  - Nepiekrītu
  - Cita atbilde
-
-

Paldies par atsaucību!

Intervētājs: Aija Kalēja

Intervējamais : Gulbenes vidusskolas sākumskolas skolotāja Aija Miķelsone

Intervijas laiks: 25.10.2013.

1. Kāds ir jūsu viedoklis par skolotāja pašvērtējuma nepieciešamību pedagoģiskajā darbā?

Pašvērtējumam skolotāja darbā ir liela nozīme. Ja skolotājs objektīvi izvērtē savu darbību, tad tāds vērtējums rāda, kādas metodes, darbības veids ir efektīvākais ceļš uz zināšanām, prasmju un iemaņu apguvi. Ja skolotājs ir apzinīgs un vēlas sasniegt rezultātu, tad viņš noteikti veic sava darba pašvērtējumu. Reizēm, varbūt, pusstundas pārdomas ir daudz vērtīgākas par „uzspiestas” pašvērtējuma anketas aizpildīšanu. Svarīgi ir pašam pedagogam just nepieciešamību pēc savas darbības izvērtēšanu.

2. Cik svarīgs jūsu darbā ir skolēna pašvērtējums?
Katram cilvēkam ir savs mērķis dzīvē. Ja sasniegums ir tikai elementāru zināšanu, prasmju pavirša sasniegšana, tad skolēns var justies apmierināts arī ar mazumiņu. Bet, ja mērķi ir augsti, tad, reizēm, zūd pašcieņa un pārliecība par sevi. Īpaši pusaudžu vecumā var rasties mazvērtības komplekss.
3. Kā pedagoga pašvērtējums var ietekmēt skolēna pašvērtējuma veidošanos?
Gan pozitīvi, gan negatīvi.
4. Kas, jūsuprāt, pašvērtējumu paaugstina, bet kas pazemina?
Pieticība nav virzošs spēks. Labāk, tomēr, tiekties uz augstākiem sasniegumiem. Bet...pārāk pašpārliecināts pedagogs var arī „iznīcināt” skolēnu un aizvirzīt nepareizā virzienā.

Paldies par atsaucību!

Intervētājs: Aija Kalēja

Intervējamais: Maruta Locāne, Gulbene
Bērzu skolas skolotāja

Intervijas laiks: 2013. gada 5. novembris

1. Kāds ir jūsu viedoklis par skolotāja pašvērtējuma nepieciešamību pedagoģiskajā darbā?

Pašnovērtējumam, līdzīgi kā pašcienā un cieņojā pārlicība, mīt cilvēka iekšienē un nenoliedzami ietekmē gan lēmumu pieņemšanu, gan morālu sasniegšanu, gan garīgu, balsi, sejas izteiksmi utml. Pašnovērtējums - tas esi tu cilvēks pats, tas ir tavu atspulgs pašā apziņā, tas ir arī tavu atbalsta spēks veikamojā darbā. Tam ir ļoti liela nozīme pedagoģiskajā darbā, jo cilvēks bez pašnovērtējuma dziļā vai var kļūt par autoritatīvu skolēnu veldū un veikt savu pedagoģa mīkpi.

2. Cik svarīgs jūsu darbā ir skolēna pašvērtējums?

Skolēna pašnovērtējums man ir tiepat svarīgs kā zināšanas mācību priekšmetos. Tas ir celi uz jaunā personības veidošanos. Saka, ka personības ir tas, kas ietekmē sabiedrības attiecību. Tiesi personību labā pašreiz tūkst. Es redzot, ka es ar saviem skolēniem varētu sarunāties kā ar domubiedriem. Tā, iespējams, arī ir pedagoģa darba prioritāte, ka mī var sekot savu domu - biedru veidošanos un arī laudēt garīgo enerģiju, kas rodas no sarunas, komunikācijas ar skolēniem. Ja skolēnam ir pašnovērtējums, tas jau liecina par zināmu garīgu briedumu.

3. Kā pedagoga pašvērtējums var ietekmēt skolēna pašvērtējuma veidošanos?

Te būtu vieta atcerēties tautas parunu proti, ka ābeles no ābeles tālu neskriet, un skolotājs ar pašnovērtējumu var kā piemēri ļoti pozitīvi ietekmēt skolēna pašnovērtējuma veidošanos.

Pašvērtējumu var nekas sastindzis. Tas veidojas, pārveidojas, attīstās un mūžā garumā. Tas ir ceļš, un ceļā gadās strādāt. Manuprāt, pedagogam jābūt patīkamam un dabiskam šajā ceļā un jāpalīdz, lai skolēns arī ierauga šī ceļa līklokus, maldus un atzīnas. Lai rastos cilvēceska saikne starp skolēnu un pedagogu, lai skolēns atskārstu, ka visi esam pa vienu ceļu un satopam principiāli līdzīgas problēmas.

4. Kas, jūsuprāt, pašvērtējumu paaugstina, bet kas pazemina?

Tas noteikti ir daudzu apstākļu un faktoru kopums un savstarpējā mijiedarbība, kas vai nu paaugstina vai pazemina pašnovērtējumu.

Pie faktoriem, kas paaugstina pašnovērtējumu, es minētu vispusīgas zināšanas, veidsmas mācību olimpiādes, sacensības un konkursos; autoritatīvu citu skolēnu viedu; saskaņotus attiecības ģimenē.

Ar tiem, kam veicas, viss ir kārtībā. Pedagogam vajadzētu turēt lēdzu par tiem, kuri sevi nav atraduši. Katrā skolēnā ir kaut kas īpatnīgs, katram piemīt kāds talants un potenciāla veiksme. Būtu šērīnīgi, ja pedagogs to spētu pamandēt, atbalstīt, tā sekmējot skolēna pašapziņas un pašnovērtējuma veidošanos un nostiprināšanos.

Paldies par atsaucību!

Intervētājs: Aija Kalēja

Intervējamais : Gulbenes vidusskolas sākumskolas skolotāja Aija Ūdre

Intervijas laiks: 25.10.2013.

1. Kāds ir jūsu viedoklis par skolotāja pašvērtējuma nepieciešamību pedagoģiskajā darbā?

Skolotājam pašvērtējums mācību darbā ir ļoti nozīmīgs. Tikai ne tāds, kādu to pieprasa skolas vadība. Noderīgi ir izvērtēt - Kas man veicās, kas neveicās apgūstot mācību vielu? Bet vēl nozīmīgāk ir pārdomāt - kāpēc? Saprotu, ka labi būtu, ja par katru skolēnu varētu veikt tādu izvērtēšanu, bet pie lielās noslogotības, tam neatliek laika. Savas veiksmes un neveiksmes, izdošanos un neizdošanos es pārdomāju un cenšos izprast, kādēļ kaut kas nesanāca.

2. Cik svarīgs jūsu darbā ir skolēna pašvērtējums?

Skolēnam novērtēt sevi vispirms ir jāiemāca. Lielākā daļa sākumskolas skolēnu sevi vērtē labi, lai gan mācības īpaši nesokas. Tad, kad skolēns izprot savas veiksmes un neveiksmes, tad arī viņa novērtējums ir vērā ņemams.

3. Kā pedagoga pašvērtējums var ietekmēt skolēna pašvērtējuma veidošanos?

Ja skolotājs ir prasīgs pret sevi, tad viņš arī tādu pašu attieksmi prasīs no bērna, ja pedagogs ir pavisšs, viņš pavisšu rīcību īpaši arī neievēros skolēnos, tā arī notiks mijiedarbība.

4. Kas, jūsuprāt, pašvērtējumu paaugstina, bet kas pazemina?

Pavērtējumu paaugstina - veiksmes, izdošanās, novērtējums – gan materiālais, gan garīgais, apmierinātība ar notiekošo, saskanīgas attiecības, pozitīva gaisotne ģimenē, kolektīvā.....

Pazemina – regulāra nosodījumu saņemšana, centības nenovērtēšana, nepietikems nodrošinājums ar vajadzīgo...

Paldies par atsaucību!

Anketa

❖ Es esmu (atbilstošo iekrāso)

centīgs	labs	draudzīgs	
	rūpīgs		nepaklausīgs
izklaidīgs		uzmanīgs	neuzmanīgs
	paviršs		apzinīgs
vientuļš	slikts	kārtīgs	

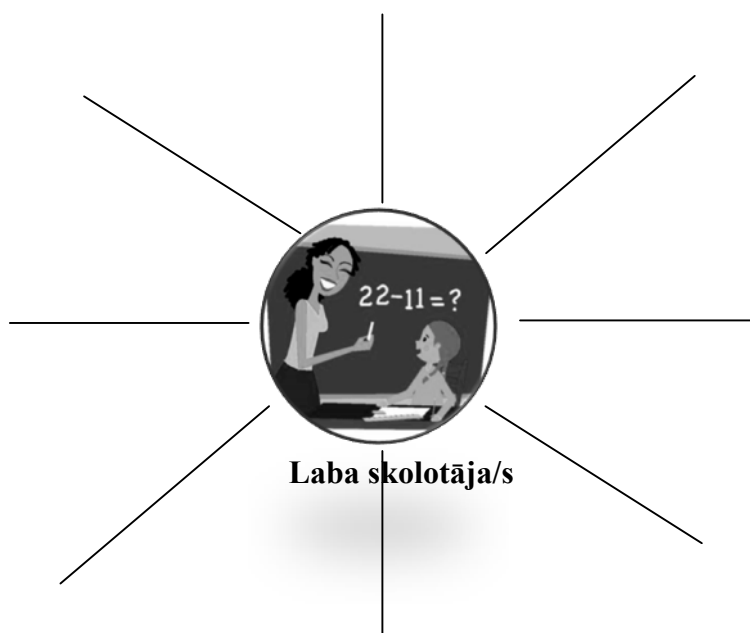
❖ Skolā es jūtos labi tad, kad

❖ Uzraksti, kāda, tavuprāt, ir laba skolotāja vai skolotājs!

1. Vai jūs apmierina skolotāji, kuri jūs māca?
2. Kas jums viņos patīk, kas nepatīk?
3. Vai skolotāja garastāvoklis ietekmē arī jūsu darbu stundā? Paskaidrojiet!
4. Vai skolotāja uzslavas, palīdzība jums ir svarīga? Kāpēc?
5. Kuram cilvēkam, varbūt skolotājam vai varonim jūs gribētu līdzināties? Kāpēc?